

Wydano z dubletów
Biblioteki Uniwersyteckiej
w Toruniu
Rok V.

Lwów, czerwiec-lipiec-październik 1920.

Nr. 9.

RUCH FILOZOFICZNY

wychodzi każdego miesiąca prócz sierpnia i września.

Wydawca i Redaktor:

Prof. Dr. KAZIMIERZ TWARDOWSKI.

Sekretarka Redakcyi: **Drka DANIELA GROMSKA.**

Czasopismo wspierają zasiłkami:

Ministerstwo Wyznań religijnych i Oświecenia publicznego,
Kasa pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. Dra med. Józefa Mianowskiego
oraz Komitet zarządzający funduszem im. Władysława Weryhy.

Adres Redakcyi i Administracyi „Ruchu Filozoficznego”: Lwów, Mikołaja 4. Filia Redakcyi
w Warszawie: Dr. Maryan Borowski, Piękna 44. — Filia Redakcyi w Poznaniu: Prof. Dr. Stefan
Błachowski, Uniwersytet.

Prenumerata całoroczna 30 M., półroczna 15 M. z przesyłką. Numer niniejszy 5 M.

WINCENTY LUTOSŁAWSKI.

Kongres filozofów w Oxfordzie.

Na kongresie międzynarodowym filozofów w Bolonii w 1911 roku postanowiono, że następny (piąty) kongres międzynarodowy filozofii miał się zebrać w Londynie w 1915 roku. Powstał komitet organizacyjny tego zamierzonego kongresu, obejmujący kilkudziesięciu uczonych i filozofów angielskich, a na czele tego komitetu stanął profesor Wildon Carr, wykładający filozofię w Queens College w Londynie.

Kongresy międzynarodowe filozofii, poczynając od pierwszego takiego kongresu odbytego w Paryżu w 1900 r., wyłoniły ze swych uczestników stałą międzynarodową komisję, mającą strzedz ciągłości tej międzynarodowej pracy i decydować o miejscu i czasie oraz o programie kolejnych kongresów. Z pośród Polaków do tej komisji należą jedynie dotąd M. Straszewski, W. M. Kozłowski i W. Lutosławski. Korzystając z letniego pobytu we Francji w celach naukowych, zwróciłem się do profesora Wildon Carr z zapytaniem, czy i kiedy się odbędzie zamierzony piąty kongres filozofii? W 1914 roku po wybuchu wojny angielski komitet organizacyjny rozesłał cyrkularz donoszący, że w 1915 zamierzony kongres się nie odbędzie, i zwrócono wpłacone wkładki uczestników, zapowiadając, że po ukończeniu wojny zdecydowany zostanie termin 5-go kongresu. Tymczasem od ukończenia wojny mijają dwa lata a żadnych

D. 2525 / 68

zaproszeń nie rozesłano. Od profesora Wildon Carr otrzymałem w połowie września 1920 r. list, w którym mi donosił, że w obecnych warunkach ani Francuzi ani Anglicy nie mogą zaprosić do siebie Niemców, gdyż nawet gdyby się filozofowie na to zgodzili, to trzeba się liczyć z opinią publiczną i z rządami, któreby się temu sprzeciwiły. Więc według zdania Wildon Carra następny kongres mógłby się odbyć tylko w jakimś neutralnym kraju jak Holandia lub Szwajcarya. Jednocześnie jednak Wildon Carr donosił mi, że w Oxfordzie d. 24.—27. września odbędzie się kongres filozofów angielskich i amerykańskich, na który zaproszono filozofów francuskich i niektórych gości innych narodowości, wśród których radziby powitać Polaka.

Otrzymawszy takie zaproszenie, postanowiłem z niego skorzystać, gdyż sądzę, że Polacy powinni przyjmować udział w każdej pracy międzynarodowej, a nadto z programu się okazywało, że jednym z tematów tego kongresu miało być zagadnienie narodowości, które nas szczególnie obchodzi.

Naradziwszy się przeto z naszym posłem w Bernie p. Modzelewskim, który okazał żywe zainteresowanie powziętym przezemnie zamiarem ściągnięcia najbliższego kongresu międzynarodowego do Polski i ułatwił mi podróż, dostarczając części potrzebnych na to środków, wybrałem się 21. września do Oxfordu, gdzie stanąłem 23-go w Queens College. W ogóle uczestnicy kongresu byli rozmieszczeni po różnych kolegiach oxfordzkich, lecz za ten przywilej płacili przeszło 500 Marek polskich dziennie.

Prócz Francuzów i Amerykanów z cudzoziemców zauważyłem tylko jednego Holendra i kilku Japończyków a sam byłem jedynym przedstawicielem nie tylko Polski, ale słowiańskich narodów w ogóle a nawet całej środkowej i wschodniej Europy.

Kongres ten z udziałem kilkuset uczestników różnił się pod kilkoma względami od kongresów międzynarodowych. Nie było podziału na sekcye, tylko ogólne zebrania, które się odbywały 3 razy dziennie: od 10—1, od 2½ do 7-ej i od 8½ do 10½ wieczorem. Także nie było prawie dyskusji, choć w programie była zapowiedziana, gdyż zwykle cały czas przeznaczony na każdy przedmiot zajmowały przemowy wyłącznie tych, co przygotowali referaty zawczasu drukowane. Ci panowie mieli niby uzupełnić te drukowane referaty, ale przeważnie je streszczali. Bardzo wyjątkowo mógł otrzymać głos ktoś z przybyłych gości, a mnie się to udało w ciągu czterech dni zaledwie dwa razy. Raz stało się to po wstępnym wykładzie Bergsona, gdy mi się wydało, że pomija on zupełnie żywot wiekuisty każdej jaźni po śmierci; uzasadniłem wtedy pytanie wręcz mu zadane, co w tej mierze sądzi i otrzymałem oczekiwaną a nader dla wielu interesującą odpowiedź, że nie tylko sam Bergson nie ma żadnej pewności nieśmiertelności swej jaźni, ale że według jego mniemania cechą filozofii ostatniej doby jest zawieszenie sądu o tem zagadnieniu. Dla mnie i dla obecnych na zebraniu młodych szkockich metafizyków, z którymi po za zebraniem dużo właśnie o nieśmiertelności i o preegzystencji jako

o najniezbędniejszych pewnikach rozprawialiśmy, to wyznanie wykluczało Bergsona z rzędu prawdziwych filozofów, bo kto sam nie wie o sobie, że istnieje rzeczywiście, ten nie może być w ogóle kompetentnym w rozprawach o prawdziwym Bycie.

Drugi raz udzielił mi głosu jako jedynemu nadprogramowemu mówcy Mr. Arthur J. Balfour w dyskusji o pojęciu narodu, co mi pozwoliło zwrócić uwagę obecnych na zupełne w tej dyskusji pominięcie świadomości narodowej jako duchowego czynnika i na ciągłe utożsamianie mylne narodów z ludami lub państwami*).

Rad byłem z tych dwóch sposobności obrony rzeczywistości ducha na kongresie, na którym przeważała postawa czysto intelektualna i roztrząsanie specjalnych zagadnień. Wśród tych zagadnień największe zainteresowanie budziła teoria Einsteina, mająca zastąpić prawo ciężenia powszechnego. Miała ona licznych gorących obrońców a tylko jednego nie bardzo śmiałego i wymownego przeciwnika (W. D. Ross).

Właściwej dyskusji nie było, gdyż programowi mówcy całe trzy godziny na ten temat przeznaczone wyczerpali. Na następnych zebraniach, poświęconych stosunkowi mowy do myśli, była rzeczywista wymiana zdań.

Wielkie oczekiwania co do wieczoru drugiego dnia, poświęconego sprawozdaniom z ruchu filozoficznego w Ameryce, zostały zawiedzione. Wystąpiło trzech przedstawicieli trzech głównych kierunków: idealizmu, neorealizmu i pragmatyzmu. Mówili rozwlekli i niejasno, a wyrazy uznania, któremi ich wynagrodził przewodniczący na tem zebraniu Lord Haldane, nie przekroczyły granicy tego, co międzynarodowa grzeczność nakazywała. W prywatnych rozmowach szczególnie wśród filozoficznie uzdolnionych Szkotów powszechnie panowała opinia, że Amerykanie wcale nie mieli się czem popisywać. Nie umieli oni przytoczyć prawie żadnego znakomitego dzieła prócz dzieł takich dawnych i znanych pisarzy jak William James, Royce i Dewey. Jedyne pisarz późniejszy, uwydatniony w tych sprawozdaniach, to Hocking (autor dzieła *The Meaning of God in human experience*, New York 1912).

Bardzo charakterystyczny jest fakt, że człowiek, który w Oxfordzie wśród filozofów na tym kongresie najwybitniejsze zajmował stanowisko i zajmuje katedrę filozofii w Oxfordzie, J. A. Smith, tak mało pisał i ogłaszał drukiem, iż na kontynencie w ogóle a tembardziej u nas jest całkiem nieznany. W ostatnim wydaniu Ueberwega *Historii filozofii* z 1916 roku niema wcale jego nazwiska. W Anglii można zajmować katedrę uniwersytecką, choćby się wcale żadnych pism nie ogłaszało drukiem. Bardzo zdolny młody profesor filozofii w Glasgow, L. S. Russell, mówił mi, że w życiu swem napisał tylko dwa krótkie artykuły, których nie posiada odbitek i że do nich żadnej wagi nie przywiązuje. Także twierdził, że z rozmów z ludźmi myślącymi daleko więcej się dowiedział, niż z książek.

*) Zob. W. Lutosławski: *Dyskusya o narodzie jako rzeczywistości metafizycznej*. *Ruch filozoficzny*, I. (1911) Nr. 3.

Tem bardziej ważnym jest dla nas osobisty stosunek z filozofami angielskimi, a szczególnie szkockimi, którzy podtrzymują dawną sławę Szkotów na polu czystej metafizyki. Piszą oni mało, a gdy co napiszą, to dzieła ich przy obecnym kursie naszej waluty zwykle kosztują nas przeszło tysiąc marek polskich za tom.

Żałowałem niezmiernie, że nie było więcej Polaków na tym kongresie i postanowiłem sobie przyczynić się do tego, aby nadal, ilekroć zjeżdżają się filozofowie angielscy i francuscy, Polska była reprezentowana. Jednym środkiem po temu byłoby przygotowanie do jesieni 1921 roku kongresu filozoficznego polskiego w mieście uniwersyteckim polskim najbliższym Zachodu, to jest w Poznaniu, i ułatwienie przyjazdu filozofom angielskim, irlandzkim i szkockim przez pozyskanie pomocy właściciela jakiegoś jachtu, któryby ich przewiózł prosto z Londynu do Gdańska. Gdybyśmy na takim kongresie dopuścili naszych gości do głosu w ich własnej mowie i urządzili im gościnne po polsku przyjęcie, to niezawodnie bardzo wielebyśmy się dowiedzieli o niezmiernie żywym ruchu myśli w ogniskach uniwersyteckich Wielkiej Brytanii i nie byliśmy pomijani, gdy się zbierają filozofowie sprzymierzonych z nami narodów.

Trzebaby tylko postąpić jeszcze o jeden krok naprzód w tym kierunku, w którym korzystnie się różnił kongres ostatni w Oxfordzie od międzynarodowego kongresu w Bolonii. Mianowicie trzebaby skupić uwagę uczestników na kilka tylko tematów, jak w Oxfordzie, i dać okazyę gościom do wszechstronnej dyskusji nad wydrukowanymi zawczasu referatami. W Oxfordzie na tę dyskusję mało było czasu, gdyż omawiano aż dziesięć tematów w ciągu czterech dni. Jeślibyśmy się ograniczyli do czterech zasadniczych tematów omawianych w ciągu sześciu dni, to kongres na zamku Wilhelma w Poznaniu mógłby wyrzucić doniosły wpływ na dalszy rozwój filozofii w Europie. Trzebaby tylko wybrać te tematy, o których zachodni filozofowie dotąd za mało wiedzą, mianowicie:

1. Świadomość narodowa.
2. Nieśmiertelność i preegzystencja.
3. Istnienie Boga.
4. Wolność woli.

Ostatnie trzy tematy pod wpływem Kanta w ciągu ubiegłego wieku były traktowane jako postulaty, nie ulegające dowodom czystego rozumu. W polskiej myśli narodowej są to pewniki i podstawy wszelkiej filozofii. Podobnie jak zwycięstwo Niemców w 1870 r. rozpowszechniło na Zachodzie wpływ niemieckiej filozofii i nauki, tak samo zwycięstwa Francji odniesione w obecnej wojnie światowej wywrą wpływ na rozpowszechnienie myśli francuskiej, która w osobach wielu swych najznakomitszych przedstawicieli, od Kartezjusza i Bossueta do Maine de Biran, Renouvier, Gratry, Naville, Secretan, Lachelier, Boutroux, zawsze główny nacisk kładła na te pewniki, kwestionowane przez niemieckich „Haarspalterów“.

Jakkolwiek Bergson w Oxfordzie jeszcze był przyjmowany z wielkimi honorami, to znaczne powodzenie w ostatnich czasach dzieł antyromantycznych*) dowodzi zwrotu do klasycznej tradycji ducha francuskiego w dobie odrodzenia politycznego i społecznego francuskiego narodu. Na kongresie w Oxfordzie w duchu tym przemawiał profesor J. Chevalier z Grenoble — którego Ueberweg nie zna podobnie jak profesorów A. J. Smith'a i L. S. Russell'a. Ci profesorowie, którzy w życiu stosują radę daną przez Platona w *Fajdroście*, aby siać raczej myśli w duszach niż słowa w pismach, nie będą nam znani, jeśli nie przyjmujemy udziału w ich zebraniach i nie zaprosimy ich na mądrze urządzonej dyskusyję do siebie.

Pragnąłbym, aby te słowa wywołały ożywioną dyskusyję w Ruchu Filozoficznym i aby mój przypadkowy udział w oxfordzkim kongresie stał się punktem wyjścia osobistych licznych stosunków naszych filozofów z Zachodem, aby naszą myśl narodową ostatecznie od wpływów niemieckich tak wyzwolić, jak obecnie się wyzwala z tej niewoli pedantyzmu myśl francuska, szkocka, angielska, irlandzka i amerykańska.

SPRAWOZDANIA.

Biegański Władysław. Podręcznik logiki ogólnej dla szkół średnich i samouków. Wydanie czwarte nanowo opracowane. Warszawa-Lwów, E. Wende i Ska, (1916), str. VIII. 132.

Nowe wydanie Podręcznika Biegańskiego różni się od wydań poprzednich w trzech punktach, które autor formułuje w Przedmowie (str. VII) w sposób następujący: „Przedewszystkiem skróciłem część drugą, poświęconą metodologii. . . . Następnie na mocy własnego kilkoletniego doświadczenia pedagogicznego całość opracowałem w odmienny nieco . . . . sposób. Nakoniec sam wykład przystosowałem do poglądów, które uzasadniłem obszernie w dziele p. t. *Teoria logiki*“.

W nowem, skróconem opracowaniu ma Podręcznik odpowiadać potrzebom szkoły średniej wobec zredukowania liczby godzin przeznaczonych na naukę logiki do jednej godziny tygodniowo. Autor stara się sprostać temu niezmiernie trudnemu zadaniu nie tyle dzięki skróceniu całości przez opuszczenie szczegółów drugorzędnych i

uwzględnienie li tylko najważniejszych pojęć i twierdzeń logiki, ile dzięki wspomnianemu skróceniu metodologii. Pozostał z niej B. tylko „działy najważniejsze“, mianowicie ogólną naukę o indukcji oraz wykład o określaniu i podziale. Z tych jednak „działów najważniejszych“ dwa t. j. naukę o definicji i podziale zalicza autor sam niżej (str. 100) do zakresu logiki ogólnej, którą przeciwstawia (tamże) logice szczegółowej t. zw. metodologii, a także trzeci dział t. j. „ogólna nauka o indukcji“ omawia kwestye należące do logiki ogólnej, więc: indukcję zupełną i niezupełną (str. 79—85), wnioskowanie z analogii (str. 86—92), sprawdzanie uogólnień zapomocą pięciu metod (metody jedynej zgodności, metody połączonej zgodności pozytywnej i negatywnej itd., str. 92—100), po przedstawieniu których autor sam znowu przyznaje, że do metodologii należą dopiero „dalsze szczegóły“ dotyczące owych pięciu metod. Tak więc „skrócenie“, o którym B. mówi w Przedmowie, równa się zupełnemu wyeliminowaniu metodologii z Podręcznika. Zgodnie z tem niema w nim wcale mowy o obserwacji i eksperymen-

*) Np. Julien Benda, *Sur le Succès du Bergsonisme*. Paris 1914. — Pierre Lasserre, *Le Romantisme français*. Paris 1919. — Ernest Seillère, *Les Origines romanesques de la morale et de la Politique romantiques*. Paris 1920.

a

cie, o faktach, prawach i pewnikach, o hipotezach i teoriach itp., co dzieje się z niewątpliwą szkodą uczniów, z niewątpliwszą jeszcze szkodą samouków.

Co się tyczy dwóch pozostałych zmian wprowadzonych w wydaniu czwartym, to przystosowanie „samego wykładu“ do poglądów „Teorii Logiki“ odnosi się do zmian merytorycznych w poglądach B., wobec czego wyłania się kwestya, co właściwie rozumieć należy przez podyktowane kilkoletniem doświadczeniem pedagogicznym „opracowanie całości“ w sposób odmienny, które autor przeciwstawia owemu „przystosowaniu wykładu“ do poglądów „Teorii Logiki“. Idzie tu chyba o — rozmieszczenie zadań, które w poprzednich wydaniach dołączone były do każdego wykładu, obecnie zaś umieszczone są wszystkie razem na końcu książki (str. 115 i n.), przyczem podzielone są na grupy, odpowiadające kilku wykładom. Tę bowiem właśnie zmianę tłumaczy B. (str. 114) wskazówkami doświadczenia pedagogicznego; prawdopodobnie ono też skłoniło go do umieszczenia w wydaniu czwartym przy wielu zadaniach (mianowicie przy dwudziestu na trzydzieści ośm, nie zaś przy każdym, jak twierdzi — także — autor) „uwag“, wskazujących w ogólnych zarysach sposób rozwiązania. Reforma ta jest nieistotna i dziwić należy się, że B. koordynuje ją w Przedmowie z tak ważną i podstaw sięgającą zmianą, jaką jest „przystosowanie wykładu“ do „Teorii Logiki“.

Czwarte wydanie Podręcznika B. opiera się o jego „Teorię Logiki“ w sposób analogiczny do tego, w jaki wydania poprzednie dostosowane były do „Zasad Logiki Ogólnej“ (zob. Przedmowę do wyd. I., str. III). Skok zaś od „Zasad“ do „Teorii“ jest ogromny — tak duży, że, chcąc wydać ponownie „Zasady“, nie mógł B. tego uczynić i musiał napisać nowe dzieło, „Teorię“ (por. „Teoria“, Przedmowa, str. V.). Nic dziwnego: „Zasady“ stoją jawnie na gruncie psychologizmu (por. str. 9, 10; 17), „Teoria“ propaguje w sposób bardzo głośny antipsychologizm (por. str. 9, 10; 33—35; 39 i i.). W „Zasadach“ potępia

b

B. sztuczne konstrukcje logiczne (str. 10) i każe logice zajmować się rzeczywistymi przebiegami myślenia; w „Teorii“ twierdzi przeciwnie, że logika takimi przebiegami rzeczywistymi się nie zajmuje, lecz jako nauka i sztuka dowodzenia, mając na celu kontrolę sposobów dowodzenia, posługuje się „sztucznymi“, „idealnymi“ konstrukcjami (str. 33, 34 i n.). Słuszność ma tedy autor, kiedy w Przedmowie do „Teorii“ (str. VI) powiada, że w książce tej nowy jest „zasadniczy punkt widzenia“, „ogólny pogląd na zadania logiki“. Ten sam zasadniczy punkt widzenia wraca w niezmienionej formie w 4. wydaniu Podręcznika. I tu więc czytamy (str. 6) o logice, że jest nauką o idealnych konstrukcjach myślenia poznawczego, czytamy dalej — podobnie jak w „Teorii“ — o idealnej logicznej konstrukcji sądu (str. 23), o konstrukcji sylogizmu (str. 49) i t. d.

Nietrudno dostrzedz, że przyjęta przez B. teoria konstrukcyj logicznych jest w gruncie rzeczy tylko nową formą psychologizmu. Albowiem stosunek konstrukcyj logicznych do rzeczywistych przebiegów myślenia jest dla B. taki, jaki stosunek figur geometrycznych i stereometrycznych do przedmiotów rzeczywistych spotykanych w przyrodzie (Podr. str. 5; „Teoria“ str. 90 i n.), przyczem jest nawet rzeczą pożądaną, by konstrukcje logiczne były możliwie zbliżone do naturalnego przebiegu myślenia („Teoria“, str. 36), a „ideałem konstrukcji logicznej byłaby taka, któraby się najbardziej zbliżała do rzeczywistego biegu myśli“... (Tamże, str. 37). Tak jednak pojęte „konstrukcje“ różnią się od rzeczywistych czynności psychicznych specje tylko, a nie genere. Ostatecznie więc logika operuje czynnościami psychicznymi — choć czynnościami „wydzielowanymi“ — koncepcya zupełnie psychologizyczna! — Zgodnie z tem pełno w logice B. wszędzie psychologizmu, tak n. p. podstawą podziału sądów wedle modalności jest „subiektywne przeświadczenie o ich ważności“ [Teoria“, str. 299, por. określenie sądów asertorycznych w Podręczniku, str. 31]. Podobnie wśród postula-

a

tów logiki wymieniony jest [Podr. str. 10., por. „Teorya“ str. 54] wymagalnik „unikania [sic!] sprzeczności“, który zastrzega stałość naszego aktu sądenia [sic!] itp.

Tak więc przystosowanie 4. wydania Podręcznika do poglądów „Teoryi Logiki“ t. j. przeprowadzenie w nim rzekomo antypsychologizycznej teoryi konstrukcyj logicznych nie wyszło temu nowemu opracowaniu książki B. na dobre.

Poza temi cechami indywidualnemi posiada Podręcznik wszystkie cechy charakterystyczne dawniejszych dzieł B. Cechy te powinny wytrącić go z rąk tych, dla których jest przeznaczony t. j. uczniów szkół średnich i samouków, a dadzą się one ująć w następujące trzy punkty: 1. Zupełna chwiejność terminologii, będąca wyrazem niejasności pojęć. 2. Rodzące się stąd sprzeczności i niekonsekwencye. 3. Twierdzenia wątpliwej trafności podawane bez uzasadnienia.

Dla ilustracyi przytoczę kilka przykładów.

Ad 1. Podstawowa definicya zawarta w pierwszych wyrazach Podręcznika [str. 1] brzmi: „Logika jest nauką o sposobach kontrolowania prawdy naszych myśli poznawczych“. Wyjaśniając użyty w tej definicyi wyraz „prawda“, powiada B. (str. 3), że prawdą jest „myśl poznawcza dostatecznie, zupełnie uzasadniona“. Z zestawienia tych dwóch twierdzeń wynika, jakoby logika była „nauką o sposobach kontrolowania myśli poznawczej dostatecznie uzasadnionej naszych myśli poznawczych“! Rzecz jasna, że w pierwszej definicyi mowa jest o prawdziwości sądów, w drugiej — o sądach prawdziwych; jedno i drugie oznacza B. terminem „prawda“, a te dwa znaczenia „prawdy“ plączą się i gdzieindziej w Podręczniku; raz słyszymy o prawdzie jako o sądzie [n. p. str. 40: „Jeśli prawdą jest, że wszyscy ludzie są śmiertelni...“, analogicznie str. 42; str. 44, gdzie mowa o „uznaniu za prawdę“ racyi], kiedy indziej utożsamia B. „prawdę“ sądu z jego „ważnością“ [str. 10], a zgodnie z tem mówi [str. 38], że „z prawdy jednego sądu sprzecznego [sic!] wynika bez-

b

pośrednio błąd drugiego“; podobnie str. 41, 42, 44. — Tak samo z innymi terminami. N. p. o cechach czytamy na jednej i tej samej stronie 101: 1). „Cecha... wyraża stwierdzenie podobieństwa“ [pomiędzy wrażeniami]. 2). „Cechy... wyrażają podobieństwo“... 3). „Cecha istotna stanowi podobieństwo“... lub „cechą nazywamy... podobieństwo“. Na następnej zaś stronie 4). „Cecha stanowi stwierdzenie podobieństwa“. Jakież jest tedy genus proximum cechy?! — Albo czem jest dla B. „treść sądu“, skoro: „Wszystkie sądy ze względu na ich (sic!) treść dadzą się podzielić na twierdzące i przeczące“ (str. 24); analogicznie użyty jest wyraz „treść“ na str. 34 i 40 na oznaczenie jakości sądu. Ale na str. 10 jest „treść“ sądu identyczna z jego przedmiotem, skoro zasada sprzeczności sformułowana jest w sposób następujący: „Dwa sądy twierdzący i przeczący tej samej treści nie mogą być oba prawdziwe, n. p. A jest B i A nie jest B“. Trzecie znaczenie „treści sądu“, w którym nie jest ona ani jakością ani przedmiotem sądu, wprowadza B., mówiąc na str. 26: „Jeżeli z treści sądu wynika, że podmiot należy pojmować w całym zakresie, to taki sąd zaliczamy do powszechnych...“.

„Wyobraźmy sobie, coby było — powiada mimo to B. na str. 9 tego samego Podręcznika — gdybyśmy naszym wyrazom mowy nadawali rozmaite znaczenie: ustalałyby wszelką możliwość porozumiewania się... a w myśli naszej zapanowałaby chaos nieopisany“. Zaiste...

Ad 2. Brak ustalonej terminologii i rodząca się stąd niejasność pojęć pozwala autorowi w dalszym ciągu na szereg sprzeczności i niekonsekwencyj, które zaślaniają w zupełności jego poglądy. Któż bowiem potrafiłby dociec, np. jaki jest wedle B. stosunek łącznika do sądu, skoro: 1. „Sąd wyraża zgodność lub niezgodność dwóch porównywanych przedmiotów myśli“ [scil. podmiotu i orzeczenia], [str. 20]. 2. „Łącznik wyraża stosunek zgodności lub niezgodności pomiędzy podmiotem a orzeczeniem“ (Ibid.). Zdawałoby się, że pojęcia

a

sądu i łącznika są pojęciami zamiennymi, ale pomiędzy temi dwoma twierdzeniami o sądzie i łączniku czytamy na tej samej stronie, 3. że łącznik jest „częścią składową“ sądu [obok podmiotu i orzeczenia]. — Inny przykład sprzeczności znajdujemy w nauce o pojęciach. „Pojęcia“ bowiem „są zawsze ogólne“ (str. 14), są niemi w przeciwstawieniu do wyobrażeń, które są „indywidualnie szczegółowe“ (str. 15), co jednak nie przeszkadza autorowi dzielić na następnej zaraz stronie (16) pojęć na „jednostkowe i ogólne“. Sprzeczność stąd wynikająca czuje B. sam, a chcąc uratować „ogólność“ pojęć jednostkowych, twierdzi (str. 16), że pojęcia te „wyrażają wspólne podobieństwa, otrzymane z porównywania wszystkich naszych wyobrażeń, dotyczących jednego przedmiotu, np. pojęcie . . . jakiego mam o Juliuszu Cezarze“, gdy tymczasem pojęcie Juliusza Cezara — i wiele innych pojęć — nie może powstać przez „porównywanie wszystkich naszych wyobrażeń“, dotyczących przedmiotów owych pojęć, ponieważ przedmioty te nie były wcale nigdy — często nawet być nie mogły — dane w wyobrażeniu. Ten więc sposób pogodzenia jednostkowości pojęć z ich ogólnością zawodzi.

Ad 3. Prócz tych sprzeczności wewnętrznych nie brak też w Podręczniku twierdzeń, których prawdziwość budzi mocne wątpliwości a których autor nie stara się wcale uzasadnić. Tak n. p. dowiadujemy się [str. 13], że „przedmiotem myśli nazywamy wszystko to, o czym myśleć możemy. Wszystkie przedmioty myśli dzielimy na dwie główne grupy: na wyobrażenia i pojęcia“. Więc myśleć możemy tylko o wyobrażeniach i pojęciach! — Nie wiem też, czy wielu logików zgodziłoby się na odniesienie „wymagalnika tożsamości“ do tożsamości znaczenia wyrazów (str. 9; „wyrazy“ mieszają się tu autorowi z „przedmiotami“, skąd urasta dziwne pojęcie „znaczenia przedmiotu“), a już z pewnością nikt nie zaakceptuje podstawienia „takożsamości“ za „tożsamość“, którego dokonywa autor Podręcznika w innym sformułowaniu „pewnika tożsa-

b

mości“, każąc (str. 88) pewnikowi temu głosić, że „cokolwiek twierdzimy lub zaprzeczamy o jakimkolwiek przedmiocie, twierdzić lub zaprzeczać musimy o każdym takim samym przedmiocie“. — Niemniej niezwykle są też inne określenia B. Tak n. p. określenie „opisu“ jako wypowiedzenia „całej treści pojęcia, wszystkich jego cech“ [str. 102], gdy tymczasem przy opisie nie podajemy właśnie wszystkich cech przedmiotu, lecz tylko jego cechy dostrzegalne. — Tak też określenie dylematu [str. 47]: „Wogóle dylemat wyraża myśl, zaznaczającą położenie trudne, bez wyjścia“; położenie takie w samej rzeczy daje się często — choć nie zawsze — wyrazić zapomocą dylematu, nic nie uprawnia jednak do konwertowania tego sądu szczegółowego na ogólny. — Dziwnie uderza też w epoce teorii typów i tylu innych prób usunięcia czy rozwiązania paradoksów logicznych w książce autora, który — jak mało kto — pragnie iść z postępem czasu, twierdzenie, że „paradoksy“ polegają na pozornej sprzeczności (str. 11), że są to „zdania niezgodne z powszechnie przyjętym mniemaniem“. Jako przykład takiego „paradoksu“ fungują (tamże) dwa zdania: Miłosierdzie jest cnotą i Miłosierdzie nie jest cnotą; rozwiązanie zaś „paradoksu“ daje dwojaka interpretacja wyrazu „miłosierdzie“ . . .

Szereg wytkniętych Podręcznikowi wad i błędów przypisać należy — jak mi się zdaje — głównie dwom momentom. Pierwszym z nich jest uderzający brak starania o ustalenie terminologii. Drugim — bezkrytyczne korzystanie z cudzych poglądów, które cechuje wszystkie książki B. a objawia się w zestawianiu obok siebie w jedną całość biegunowo często przeciwnych teorii. Szczegółowe dochodzenie filiacji zawartych w Podręczniku poglądów wykroczyłoby znacznie poza ramy niniejszej recenzji; jako przykład odnośnego sposobu postępowania B. służyć może chociażby jego psychologizyczny antipsychologizm, o którym wyżej była mowa. Nie bez znużenia tedy odkłada się tę książkę, którą scharakteryzować możnaby krótko słowami

a

Homera: *πρόσθε λέων, ὄπισθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα.*

Pod względem językowym nie jest Podręcznik bez zarzutu. Razi w nim n. p. powtarzający się ciągle (str. 5, 7, 18, 34, 41, 47) zwrot „rozumieć pod czemś“ (pod nazwą, wyrazem, mianem). — Niefortunmem wydaje mi się też nazwanie trybów sylogistycznych, w których wniosek jakiś wynika z przesłanek, „wnioskującymi“ (str. 57, 60, 61, 62, 64, 68, 72, 73, 91, 122, 123, 124). — Zamiast „entymema“ lepiej byłoby może „entymemat“ (analogicznie: schemat, problemat, dylemat). — Wbrew duchowi języka polskiego skonstruowane jest zdanie: „...wszystkie zdania gramatyczne, które nie wyrażają przekonania... nie są sądami“ (str. 20). — Na karb językowej tylko nieudolności położyć też może trzeba zdanie: „Pojęciem dodatniem jest każde jakiegokolwiek pojęcie *współrzędne* (sic!) (str. 16, 17).

Pisząc te słowa, zdaję sobie sprawę, że krytyczne stanowisko, które zajęłam wobec Podręcznika i innych książek B., pozostaje w sprzeczności z oficjalną oceną, jakiej doznawała tylekrotnie jego twórczość filozoficzna. Uniwersytet Jagielloński powołał go w poczet wykładowców; Akademia Umiejętności zaliczyła pomiędzy swych członków i uczyniła — za Teorię Logiki!! — laureatem nagrody z fundacji Wł. Spasowicza; Towarzystwo Filozoficzne w Krakowie urządziło uroczystą Akademię ku uczczeniu pamięci Biegańskiego a uznanie pośmiertne doszło nawet do nazwania go (J. Ujejski w „Głosie Narodu“ z 10. lutego 1917) „najznakomitszym współczesnym polskim filozofem“, jego Teorii Logiki — „na zawsze klasycznym pomnikiem jasnego wykładu“, Podręcznika zaś — „najlepszym i to o całe niebo przewyższającym wszystkie inne“. Wobec takiej postawy sfer — zdawałoby się — miarodajnych, ciężka i niewdzięczna jest rola, która mi przypadła w udziale przy analizie książki Biegańskiego. Tem cięższa i tem niewdzięczniejsza, że dotyczy autora zmarłego, skądinąd bardzo zasłużonego i wysokiej czci godnego. Trudno jednak było mi

b

oprzeć się wymowności przytoczonych powyżej faktów; co więcej, zdawało się, że skoro Podręcznik — za aprobatą Rady szkolnej krajowej — dotarł już do szkół średnich i zagraża wykształceniu logicznemu młodzieży — trzeba powiedzieć: *Amicus Plato, sed magis amica veritas.*

Drka Daniela Gromska (Lwów).

Władysław Folkierski. Ze studyów nad XVIII wiekiem: Estetyka Shaftesbury'ego. Diderot a Shaftesbury. W Krakowie. Nakładem Akademii Umiejętności 1920. [Akademia Umiejętności w Krakowie, Wydział filologiczny. — Rozprawy T. LIX. Nr. 2]. 8° str. 92.

Autor ma zupełną rację, zaznaczając (str. 2. uw.), że w języku polskim szkic jego jest pierwszą dłuższą pracą o autorze „Characteristics“. Właściwe oblicze filozofii Shaftesbury'ego odkryli Niemcy (Dilthey-Walzel-Weiser); na literaturę bowiem i estetykę niemiecką miał Shaftesbury wpływ bardzo znaczny. Że i na francuską myśl wpływ tego filozofa się rozszerzał, dowodzi autor omawianej pracy w drugiej części swych studyów.

By istotę i zakres wpływu tego wykazać, stara się autor w pierwszym ze studyów przedstawić estetykę Shaftesbury'ego „w ramach jego ogólnego poglądu na świat“; słusznie tak postanawia, bo estetyki Shaftesbury'ego w oderwaniu od jego metafizyki, teorii poznania i etyki traktować nie można. Niestety w pracy p. Folkierskiego ta konieczna niemal rama jest tak wązka, że się jej prawie nie widzi, a i obraz sam utrzymany w tonie interesującej *causerie* tak jest blady, że niezający estetyki Shaftesbury'ego fizyognomii jej nie pozna, a znający z trudem tylko doszuka się pewnych zasadniczych rysów. Jest to, zdaje się, zaleta ale i wina zarazem owego „lekkiego, francuskiego“ przedstawienia rzeczy, który się u nas teraz zwłaszcza z lubością przeciwstawia „ciężkiemu niemieckiemu“ stylowi naukowemu. „Najczęściej Diderot podkreśla tylko silnie myśli oryginału, co oczywiście nie jest obojętne w tych niezmiernie delikatnych sprawach“ (str. 70).

a

Żałować wypada, że autor nie poszedł tu w ślady Diderota i nie podkreślił myśli Shaftesbury'ego. Brak tego podkreślenia, brak jasnej konstrukcji i dyspozycji bardzo się niekorzystnie na pracy odbija i to nawet w tych momentach, które stanowią najsilniejszą stronę p. Folkierskiego t. j. w podmalowaniu tła literackiego i historycznego; n. p. stosunek Shaftesbury'ego do *querelle des anciens et des modernes*, silniej podkreślony, pozwoliłby lepiej ocenić znaczenie Shaftesbury'ego.

W przedstawieniu samych poglądów estetycznych Shaftesbury'ego razi zupełnie niemal pominięcie tak zasadniczego dla całej filozofii tego myśliciela problemu smaku. Pogląd Shaftesbury'ego na oryginalną twórczość artysty wystąpiłby dopiero wtedy w swem epokowym — później dopiero coprawda — znaczeniu, gdyby go traktować na tle współczesnych i poprzednich poglądów na istotę twórczości poetyckiej, jak to uczynił Walzel w swem niecytowanym przez p. Folkierskiego świetnym studium „Das Prometheussymbol“ (N. Jb. f. d. kl. Alt. 25), którego nikt pracujący nad Shaftesburym pominąć nie może. Bardzo trafnie ujmuje autor pogląd angielskiego myśliciela na naśladowanie przyrody w sztuce. Natomiast w ustępie III., analizującym traktat o przedstawieniu Herkulesa, winna była znaleźć szczegółowe omówienie kwestya kryterium piękna, u Shaftesbury'ego czysto immanentnego, i jego niezmiernie ważna i w konsekwencye płodna nauka o formie wewnętrznej.

O ile co do pierwszej części pracy p. Folkierskiego trudno nie podnieść zasadniczych zastrzeżeń i wytknąć braków, mających swe źródło częściowo w nieuwzględnieniu obfitej już dziś literatury o Shaftesburym (podaje ją cytowany przez autora Weiser), o tyle o drugim studium, traktującym o wpływie Shaftesbury'ego na Diderota, wyrazić się wypada z wielkim uznaniem i to zarówno ze względu na problem sam (będący znowu przyczynkiem do studyów rozpoczętych przez Texte'a, kontynuowanych przez Dedieu i innych a wykazujących wielką zależność kultury fran-

b

cuskiej od angielskiej w w. XVIII.) jak i na rozwiązanie problemu filologicznie ściśte a pod względem historycznej interpretacji faktów subtelne.

Zygmunt Łempicki (Warszawa).

PRZEGLĄD CZASOPISM.

I.

Mind. New Series. Nr. 108.

C. D. Broad: On the relation between induction and probability. I. Str. 389—404. — *W. M. Thorburn*: The rights and wrongs of a person. II. Str. 405—421. — *F. C. S. Schiller*: What formal logic is about. Str. 422—431. — *L. J. Russell*: The basis of Bosanquet's logic. Str. 432—463. — *H. S. Shelton*: Logic and formalism. Str. 464—471. — *H. W. Carr*: What does Bergson mean by pure perception? Str. 472—474.

Mind. New Series. Nr. 109.—112. (1919).

A. S. Pringle-Pattison: The idea of God. Str. 1—18. — *Hugh A. Reyburn*: Mental process. Str. 19—40. — *S. Radhakrishnan*: Bergson and absolute idealism. Str. 41—53; 275—296. — *C. A. Richardson*: On certain criticisms of pluralism. Str. 54—65. — *A. K. Rogers*: Mr. Joachim's criticism of correspondence. Str. 66—74. — *Bernard Bosanquet*: The state and the individual. Str. 75—78. — *J. L. Stocks*: The test of experience. Str. 79—81. — *D. C. Macintosh*: A sketch of the philosophy of religion, with illustrations of critical monism. Str. 129—161. — *P. E. B. Jourdain*: Causality, induction and probability. Str. 162—179. — *H. S. Shelton*: The syllogism and other logical forms. Str. 180—202. — *B. Bosanquet*: „The basis of Bosanquet's Logic“. Str. 203—212. — *F. C. S. Schiller*: Logic and formalism. Str. 213—216. — *James Ward*: Sense-knowledge. Str. 257—276; 447—462. — *H. A. Prichard*: Professor John Cook Wilson. Str. 297—318. — *Dorothy Wrinch*: On the nature of judgment. Str. 319—329. — *H. H. Joachim*: The „Correspondence-notion“ of truth. Str. 330—335. — *H. W. B. Joseph*: On occupying space. Str. 336—339. — *J. Laird*: Introspection. Str. 385—406. — *R. W. Sellars*: The epistemology of evolutionary naturalism. Str. 407—426. — *A. R. Wadia*: Mr. Joachim's Coherence-notion of truth. Str. 427—435. — *P. Leon*: An ambiguity and misconception in Plato's idea of morality in the „Republic“. Str. 436—446. — *J. Harward*: What does Bergson mean by pure perception? Str. 463—470. — *C. D. Broad*: The notion of a general will. Str. 502—504.

Mind. New Series. Nr. 113. 114. (1920).

H. Wildon Carr: The concept of mind energy. Str. 1—10. — *C. D. Broad*: The relation between induction and probability. Str. 11—45. — *Dorothy Wrinch*: On the nature of memory. Str.

a

46—61. — *F. H. A. Marshall*: The categories of biological science. Str. 62—71. — *G. Gallo-way*: Idealism and the external world. Str. 72—76. — *Bernard Bosanquet*: The notion of a general will. Str. 77—81. — *R. C. Lodge*: Negation in traditional and modern logic. Str. 82—90. — *H. W. Carr*: What does Bergson mean by pure perception? Str. 123. — *Prof. James Ward*: Sense-knowledge (III). Str. 129—144. — *A. S. Eddington*: The meaning of matter and the laws of nature according to the theory of relativity. Str. 145—158. — *W. M. Thorburn*: Omnipotence and personality. Str. 159—187. — *P. J. Hughesdon*: Phenomenal symbolism in art. Str. 186—206. — *H. Wildon Carr*: Mr. Bosanquet on Croce's Aesthetic. Str. 207—211. — *Bernard Bosanquet*: Croce's Aesthetic. Str. 212—215.

II.

Revue philosophique de la France et de l'Étranger. XLV (1920). 7—8¹).

F. Paulhan: La sensibilité, l'intelligence et la volonté dans tous les faits psychologiques. Str. 1—57. — *J. Segond*: L'imagination pure et la vie esthétique. Str. 58—87. — *M. Halbwachs*: Matière et Société. Str. 88—122. — *P. Masson-Oursel*: La Scolastique, étude de philosophie comparée. Str. 123—141.

III.

Archiv für Geschichte der Philosophie. XXXI. 2²).

Dr. Emanuel Loew: Ein Beitrag zum heraklitisch-parmenideischen Erkenntnisproblem. Str. 63—90. — *Prof. Dr. Paul Schwartzkopf*: Vedantismus und Unsterblichkeit. Str. 91—105.

Archiv für Geschichte der Philosophie. XXXII. (1918/20).

Paul Sichel: Leibniz und Goethe. Str. 1—26. — *Prof. Dr. Wilhelm M. Frankl*: Arthur Schopenhauers Philosophie. Str. 27—47. — *Dr. Johannes Dräseke*: Zu René Descartes' „Cogito ergo sum“. Str. 48—55. — *Gustav Schneider*: Eduard von Hartmann als Staatsphilosoph und Politiker. Str. 63—88. — *Dr. Peter Knudsen*: Ist Bergson ein Plagiator Schopenhauers? Str. 89—107. — *Dr. Walther Rauschenberger*: Heraklit und die Eleaten. Str. 108—112. — *Ludwig Stein*: Tolstojs Stellung in der Geschichte der Philosophie. Str. 125—141. — *M. Davillé*: Le séjour de Leibniz à Paris. Str. 142—149. — *A. C. Armstrong*: The development of Berkeley's theism. Str. 150—161. — *G. A. Johnston*: The relation between Collier and Berkeley. Str. 162—175. — *Alessandro Chiapelli*: Le nuove dottrine anti-vitali dopo la guerra. Str. 176—188. — *Giuseppe Furlani*: Die Entstehung und das Wesen der baconischen Methode. Str. 189—208. — *Dr. Günther Schulemann*: Zur Geschichte der indischen Philosophie. Str. 207—220.

¹) Numery 7—12 rocznika XLIV, oraz numery 1—6 rocznika XLV, nie doszły jeszcze do rąk Redakcyi.

²) Zeszyty 1, 3, i 4, tomu XXXI, nie doszły rąk Redakcyi.

b

IV.

Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. XII (1918/19).

Georg Lasson: Adolf Lasson. Str. 1—10. — *Ernst Fuchs*: Ihering und die Freirechtswegung (Glossen zu Iherings 100. Geburtstag). Mit einem Nachwort von Josef Kohler. Str. 10—24. — *Otto Fischer*: Sittlichkeit und Billigkeit im deutschen bürgerlichen Recht. Str. 24—37. — *Pater Constantin Hohenlohe*: Die natürlichen Rechtsgrundsätze im Lichte der christlichen Wahrheiten. Str. 37—47. — *Dr. A. v. Peretiakowicz*: Krieg und Rechtsidee. II. Str. 47—55; 129—135. — *Josef Kohler*: Einleitung. Str. 89—103. — *Viktor Cathrein S. J.*: Der „Volksstaat“ im Sinne des hl. Thomas v. Aquin. Str. 104—108. — *Dr. Rudolf Leonhard*: Der Weltkrieg und die Anfangsgründe des Rechtsunterrichts. Str. 108—116; 196—207. — *Dr. Bierling*: Kritische Bemerkungen zu Warschauer Versuch einer Rechtsenergetik. Str. 116—129. — *C. A. Emge*: Philosophisches zur Lehre vom Wesen der juristischen Person. Str. 148—156; 279—296; 378—390. — *Dr. Fritz Berolzheimer*: Die Verjüngung der Jurisprudenz. Zu Kohlers 70. Geburtstag. 194—196. — *Dr. Karl Koehne*: Die Idee des Rechts auf arbeitsfreie Tage. Str. 207—218. — *Dr. Otto Mayer*: Die metaphysische Grundlage der „Volkswirtschaftslehre“. Str. 369—376.

ZAPISKI BIBLIOGRAFICZNE.

a) Prace polskie.

Ziółowski E. Z. Zasadnicze wiadomości z nowszej psychologii i z logiki przedstawione popularnie. Jąsło, nakładem autora, 1920, str. 122. IV. M. 28-80.

P. St. Słowo o mesyanizmie. — Ilustracja Polska „Placówka“, Warszawa, 1920, zeszyt VIII. str. 204—205.

Jankowski Józef. O prawdzie polskiej. — Ilustracja Polska „Placówka“, Warszawa, 1920, zeszyt 6, str. 139—141.

Cywiński Stanisław. Filozoficzne podłoże teźraźniejszości. Rocznik Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie, t. VI. 1915—1918. Wilno, 1918.

Kucharski Paweł. Współczesna myśl francuska. Odczyt wygłoszony na posiedzeniu Polskiego Tow. Filozoficznego we Lwowie dnia 22. maja 1920. — Przegląd narodowy, Warszawa, IX (1920). 5. str. 673—696.

P. St. Benedetto Croce. — Tydzień Polski, Warszawa, I (1920). 17. str. 14.

Wojczyński B. Temu, co odszedł... (Wł. Horodyski). — Hipogryf, Wilno, I (1920). 1. str. 30.

Romanowski H. Nowa metafizyka (K. Joël) (dok.). — Przegląd Powszechny, Kraków, maj-czerwiec 1920.

a

Elzenberg H. Dr. Etyka Marka Aureliusza. — Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności, XXV. 4. str. 10.

Smolarski Mieczysław. Estetyka Mickiewicza w epoce od powstania listopadowego do czasu kursów literatury słowiańskiej, I. II. Katedra w Lozannie. — Przegląd narodowy, IX (1920). 4. str. 589—621; 5. str. 759—771.

Borowy Wacław. „Dziady“ a magnetyzm i teozofia. — Tygodnik Ilustrowany, Warszawa, 8. maja 1920, str. 364—366.

Pigoń Stanisław. Przypuszczalny ślad Swedenborga w III. części „Dziadów“. — Zdrój, Poznań, lipiec 1920, str. 32—36.

Misicki Tomasz X. Dr. Najczuńszy z ludzi. In memoriam ś. p. X. Dra Stefana Pawlickiego. Chicago, 1916, str. 36.

Swedenborg zob. Mickiewicz.

Zdziechowski Marian. Towiański i X. Duński. Rocznik Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie, t. VI. 1915—1918. Wilno, 1918.

Łempicki Zygmunt Prof. Dr. Wilhelm Wundt. — Gazeta Poranna, Lwów, Nr. 5419, 5. września 1920.

Baranowski Mieczysław. Dydaktyka uzupełniona „Zasadami logiki“ do użytku seminariów nauczycielskich i nauczycieli szkół ludowych. Wydanie VIII. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1919, str. VI. 111. K. 14.

Ostachiewiczowa Kazimiera. Silna wola. — Szkoła Polska, Wilno, I (1920). 2. 3. str. 7—11.

Małyško A. Psychologia tłumy i armii. — Straż nad Wisłą, Grudziądz, I (1920). 4.

Herman Eufemiusz. Przyczynek do poznania mimiki twarzy schizofreników (dementia praecox). Rozprawy Wydziału matematyczno-przyrodniczego Polskiej Akademii Umiejętności. Serya III. Tom 18. Dział B. Ogólnego zbioru tom 58. Dział B. Kraków, 1919. Str. 141—152.

J. D. Dr. Potęga sugestyi. Wykład o mocy woli ludzkiej i wskazówki do jej wykonania w życiu codziennem z licznymi przykładami i dowodami z dzieł najwybitniejszych psychologów i badaczy. Lwów, Księg. Akademicka, (1919), str. 71. K. 6. (Biblioteka wiedzy ogólnej).

Ochorowicz Julian. Psychologia i medycyna. Serya I. 1916. Str. X. 485. Serya II. 1917. Str. VIII. 420. Warszawa, Skł. gł. u Gebethnera i Wolffa.

Szubertówna A. Wychowanie moralne w szkole powszechnej. — Szkoła Powszechna, Warszawa, I (1920). 2. str. 86—87.

Bandas Adolf. Egoizm i wychowanie. — Szkoła Powszechna, Warszawa, I (1920). 2. str. 35—42.

Mączkowska Teodora. Prawda w nauczaniu i wychowaniu. — Przegląd pedagogiczny, XXXIX (1920). 5. str. 181—190.

Witkiewicz Stanisław Ignacy. Wstęp do teorii

b

czystej formy w teatrze. — Skamander, Warszawa, I (1920). 2. (c. d.). 3. (dok.) str. 142—150.

Leszczyński Edward. Istota fikcji scenicznej. — Życie teatru, Warszawa, I 1., maj 1920, str. 5—10.

Tatarkiewicz Władysław Dr. * * * — Hipogryf, Wilno, I (1920). 1. str. 9.

Jarra Eugeniusz. Ogólna teoria prawa. Warszawa, z zapomogi Kasy pomocy im. Mianowskiego, skł. gł. Gebethner i Wolff, 1920, str. 384. VII.

Lutosławski Wincenty. Wojna wszechświatowa, jej odległe przyczyny i skutki. Lwów, Altenberg-Seyfarth-Wende i Sp., 1920, str. XX. 273.

Klave J. Totemizm a pierwotne zjawiska religijne w Polsce. Kraków, 1920. M. 42.

Jankowski Józef. U bramy nowego życia. — Tygodnik Ilustrowany, Warszawa, 10. kwietnia 1920, str. 283—284.

Jankowski Józef. U zasłony Izydy. Współczesny ruch okultystyczny we Francji. — Wyzwolenie, Cieszyn, I (1920). 11/12. str. 19—27.

Weigtówna Stanisława. Cnoty. Sprawiedliwość. — Wyzwolenie, Cieszyn, I (1920). 11/12. str. 27—29.

Pragłowski-Radwan Kazimierz Dr. Powodzenie. (Krótki zarys psychotechniki). Warszawa, Wende, (1919), str. 20. K. 9.

b) *Przekłady na język polski.*

Błażowska H. P. Głos ciszy. Urywek z „Księgi złotych nauk“. — Wyzwolenie, Cieszyn, I (1920), 11. 12. str. 2—4.

Grzegorzewska Marya Drka. Metody wychowania estetycznego na tle badań psychologicznych. Tłóm. z francuskiego J. P. — Szkoła Powszechna, Warszawa, I (1920). 2. str. 1—24.

Jevons Stanley W. Logika. Z oryginału angielskiego „Elementary lessons in logic“ przełożył Dr. Cz. Znamierowski. Warszawa, Trzaska, Evert i Michalski, 1921, str. 286. IV.

Lucianus. O bursztynie albo łabędziach. Przetłumaczył Prof. M. K. Bogucki. — Hipogryf, Wilno, I (1920). 1. str. 29—30.

Lucianus. Przepawa przez Styks albo Tyran. Tłómaczył Michał Konstanty Bogucki. (Dok. nast.). — Hipogryf, Wilno, I (1920). 1. str. 24—27.

Machiavelli Mikołaj. Książę. Oraz Fryderyka II. króla pruskiego Antimachiavel. Lwów-Warszawa, Książnica Polska T. N. S. W., 1920, str. XL. 244. (Biblioteka pisarzy politycznych, tom I).

Nietzsche Fryderyk. O Carmen Bizeta. — Przegląd muzyczny, Warszawa, IX. 8. str. 10—11.

Rousseau Jan Jakób. Umowa społeczna. Przełożył i objaśnił Dr. Antoni Peretiatkowicz. Wydanie drugie. Poznań, skł. gł. Gebethner i Wolff, 1920, str. 122.

a

c) *Prace w jęz. obcych.*

Herzog E. Ein Schreiben Augustins über kirchenpolitischen Zwang. — Internationale kirchliche Zeitschrift, 1916. 1.

Ruting W. Untersuchungen über Augustinus quaestiones und locationes in Heptateuchum. Paderborn, Schöningh, 1916, str. X. 390. M. 15.

Buonaiuti Ernesto. La genesi della dottrina agostiniana intorno al peccato originale. 1916.

Arnaud d'Angel G. La mort et les morts d'après Saint Augustin. 1917. Fr. 3-50.

Rothscheid Wilhelm. Augustinus — Worte zum Krieg. — Reformierte Kirchenzeitung, 1915. 45.

Gillmann Fr. Prof. Dr. Zur Sakramentallehre des Wilhelm von Auxerre. Zugleich ein Beitrag zur Sakramentallehre der Frühscholastik. Würzburg, Bauch, 1918, str. 43. M. 1-50.

Elbo Bruno. Bacon's entdeckte Urkunden. Die Lösung der Bacon-Shakespeare-Frage in Briefen und Schriften von Bacon und seinen Zeitgenossen. Leipzig, Degener, 3. Tl. 1916; IV. Tl. 1917, str. IV. 301—483; 485—652. Razem M. 8.

Weber-Ebenhof Alfred v. Bacon-Shakespeare-Cervantes (Franz Tudor). Wien, Anzengruber, 1917, str. IX. 433. M. 8.

Milhaud G. Descartes et Bacon. Bologna, Zanichelli, 1917, str. 16.

Baumker Clemens. Roger Bacon's Naturphilosophie, insbes. seine Lehren von Materie u. Form, Individuation u. Universalität. Münster, Aschendorff, 1916, str. V. 74. M. 2-60.

Bender Annie. Baecons Verhältnis zur englischen Philosophie. — Zeitschrift zur Geschichte der Erziehung und des Unterrichts, VII (1918). 1.

Fossati A. Cesare Beccaria e Geremia Bentham. — Rivista di Filosofia, 10. październik 1916.

Grandjean Frank. Une révolution dans la philosophie: la doctrine de M. Henri Bergson. 2. éd. revue et augmentée et suivie d'une réponse à M. J. Benda. 1916, str. XVI. 258. Fr. 3-50.

Brockdorff Baron Cay. Die Wahrheit über Bergson. Berlin, Curtius, 1916, str. 55. M. 1.

Benda Julien. Sur le succès du bergsonisme, précédé d'une réponse aux défenseurs de la doctrine. Paris, „Mercure de France“, 1914, str. 249. Fr. 3-50.

Seillière Ernst. L'avenir de la philosophie bergsonienne. 1917. Fr. 2.

Meckauer Walter Dr. Der Intuitionismus und seine Elemente bei Henri Bergson. Eine kritische Untersuchung. Leipzig, Meiner, 1917, str. XVI. 160. M. 5.

Kerler Dietrich Heinrich Dr. Henri Bergson und, das Problem des Verhältnisses zwischen Leib und Seele. Kritische Anmerkungen zu Bergsons Buch „Materie und Gedächtnis“. Ulm, Kerler, 1917, str. 18. M. 0-80.

b

Macaskill J. Intellect and intuition: A footnote to Bergson and Bradley. — Contemporary Review, CVIII. str. 90—99.

Morgan C. L. Notes on Berkeley's doctrine of Esse. Proc. Arist. Soc., XV. str. 100—139.

Kielholz A. Dr. Jakob Boehme. Ein pathographischer Beitrag zur Psychologie der Mystik. Wien, Deuticke, 1919, str. V. 95. M. 4-20.

Gotthard Joseph. Das Wahrheitsproblem in dem philosophischen Lebenswerk Bernard Bolzanos. Trier, 1918, str. XLI. 133 i 34. M. 8.

Metze Erich. Emil du Bois-Reymond. Sein Wirken und seine Weltanschauung. 3., erweiterte Aufl. Bielefeld, Breitenbach, 1918, str. 58. M. 2.

Lampe E. Briefe von Ch. Hermite an P. du Bois-Reymond aus den Jahren 1875—1888. — Archiv für Mathematik und Physik, 24. 4.

Bradley zob. Bergson.

Mandl E. Aus meinen Erinnerungen an Franz Brentano. — Internationale Rundschau. III. 6.

Joël Karl. Jakob Burckhardt als Geschichtsphilosoph. Basel, Helbing & Lichtenhahn, 1918, str. 159. M. 4-50.

Capone-Braga G. La filosofia di Cabanis. — Cultura filosofica, lipiec-październik, 1916.

Kramer C. L'esthétique d'André Chenier d'après un ouvrage posthume. — Neophilologus, 2. 1.

Galbiati G. De fontibus Ciceronis librorum de republica et legibus quaestiones. Milano, Hoepli, 1916. L. 12-50.

Groebe P. Die Abfassungszeit des Brutus und der Paradoxa Ciceronis. — Hermes, LV (1920). 1. str. 105—106.

Köster K. Präparationen zu Cicero, De natura deorum. B. I. u. II. Hannover, Goedel, 1916, str. 42. M. 0-75.

Natorp Paul. Hermann Cohens philosophische Leistung unter dem Gesichtspunkte des Systems. Berlin, Reuther und Reichard, 1918, str. 38. M. 1-54.

Natorp Paul. Hermann Cohen als Mensch, Lehrer und Forscher. Marburg, Elwert, 1918, str. 32. M. 1.

Klatzkin Jakob. Hermann Cohen. Mit einem Bildnis v. Hermann Cohen nach einer Radierung v. Hermann Struck. Berlin, Jüdischer Verlag, 1919, str. 100. M. 6.

Lewkowitz A. Hermann Cohen. — Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, LXII. 1.—3.

Stein Ludwig Prof. Dr. Die Juden in der neuen Philosophie unter besonderer Berücksichtigung Hermann Cohens. Berlin, Poppelauer, 1919, str. 20. M. 0-80.

Cock C. A. The „Aesthetic“ of Benedetto Croce. Proceedings of the Aristotelian Society, XV. str. 164—198.

Croce. — Croce Benedetto. Contributo alla critica di me stesso. Napoli, 1918, str. 90.

a

Olgiatei Francesco. Benedetto Croce e la guerra. Cursano-Milanino, Colombo e figli, 1917, str. 31.

Uexküll J. v. Darwin und die englische Moral. — Deutsche Rundschau, XLIV. 2.

Descartes zob. Bacon.

Hepner Adolf. Joseph Dietzgens philosophische Lehren. Stuttgart, Dietz Nachf., 1916, str. 186. M. 2.

Unger Rud. Prof. Dr. Weltanschauung und Dichtung. Zur Gestaltung der Probleme bei Wilhelm Dilthey. Zürich, Rascher & Cie., 1917, str. 72. M. 1*50.

Heynen Walter. Diltheys Psychologie des dichterischen Schaffens. Halle, Niemeyer, 1916, str. X. 53. M. 180.

Krause Ernst. Diogenes von Apollonia. — Janus, XX (1915). str. 314—326.

Bignone E. I poeti filosofi della Grecia. Empedocle. Studio critico, traduzione e commenti delle testimonianze e dei frammenti. Torino, Fratelli Bocca, 1916, str. XII. 688. L. 14.

Leonard William Ellery E. Empedocles. Greek poet and philosopher, 1 S.

Bignond E. Nuovi studi su teste e dottrine epicuree. — Rivista di filologia classica, XLIII (1915). str. 529—547.

Tolkiehn J. Epikurisches. — Wochenschrift für klassische Philologie, XXXV. 15. 16.

Diels H. Ein epikureisches Fragment über Götterverehrung. (Oxyrh. Pap. II. n. 215). Berlin, Kgl. Akad. d. Wiss., 1916. M. 1.

Philippson R. Nachträgliches zur Epikureischen Götterlehre. — Hermes, LIII. 4.

Brentano Franz. Epikur und der Krieg. — Internationale Rundschau, I. 9. II (1915). 1.

Bignone Ettore. Una polemica epicurea contro le dottrine stoiche della provvidenza, del fato, della fortuna contenuta nel papiro erculanese 1670. Torino, Loescher, 1917, str. 42.

Di Carlo E. La dialettica engelsiana. — Rivista di filosofia, maj-czerwiec 1916.

Biese A. Zu Rudolf Euckens 70. Geburtstage. — Deutsches Philologen-Blatt, 24. 1.

Meinhold P. Zur Einführung in Rudolf Euckens Gedankenwelt. — Deutsches Philologen-Blatt, 24. 40.

Oldendorff Paul. Von deutscher Philosophie des Lebens. Zwei Abhandlungen zur Einführung in Rudolf Euckens Gedankenwelt. Langensalza, Beyer u. Söhne, 1916, str. 36. M. 0*45.

Alden H. M. Eucken Agonistes. — North American Review, CCI. str. 57—63.

Kesseler K. Rudolf Eucken als Prophet des deutschen Idealismus. — Das Lyzeum, 3. 5.

Dose Helene. Noch einmal Rudolf Eucken. — Deutsch-Evangelisch, 7. 5.

Kesseler K. Der deutsch-evangelische Grundzug in der Philosophie Rud. Euckens. — Deutsch-Evangelisch, styczeń, 1916.

Hill J. A. Fechners theory of life after death. — Hibbert Journal, XIV. str. 156—166.

Lülmaun C. Dr. Monismus und Christentum bei G. Th. Fechner. Mit 3 Beil.: Die Persön-

b

lichkeit Gottes im Lichte des christlichen Glaubens und des Pantheismus. Zur Frage nach der persönlichen Unsterblichkeit. Monismus und Christentum. Berlin, Schwetschke & Sohn, 1917, str. 90. M. 1*50.

Schulz Hans Dr. Aus Fichtes Leben. Briefe und Mitteilungen zu einer künftigen Sammlung von Fichtes Briefwechsel. Berlin, Reuther und Reichard, 1918, str. 68. M. 4*40.

Gläss Theodor. Zur Neubelebung des Fichteschen Erziehungsgedankens. Hamburg, Neuland-Verlag, 1918, str. 48. M. 0*90.

Kutzner Oskar Dr. Fichte als Pädagoge. Langensalza, Beyer & Söhne, 1919, str. 24. M. 1.

Strecker Reinhard. Die Anfänge von Fichtes Staatsphilosophie. Leipzig, Meiner, 1917, str. VII. 228. M. 5.

Dosenheimer Elise. Fichtes Staats- und Vaterlandsidee. — Die Tat, VIII. 7.

Kroner Richard. Der soziale und nationale Gedanke bei Fichte. Freiburg i. B., Speyer & Kaerner, 1920, str. 24. M. 2.

Fichtes Lehre von der äusseren Politik. — Süddeutsche Monatshefte, XIV. 4.

Moog W. Dr. Fichte über den Krieg. Darmstadt, Falken-Verlag, 1917, str. 48. M. 1*20.

Paulus Rudolf. Fichte und das Neue Testament. Tübingen, Mohr, 1919, str. III. 58. M. 4.

Schwarz Hermann. Fichte und wir. Osterwieck, Zickfeldt, 1917, str. VIII. 111. M. 2.

Maydorn Bernhard Dr. Zeitfragen der Gegenwart in Fichtes Reden an die deutsche Nation. Leipzig, Weicher, 1917, str. 70. M. 1*30.

Weidel Karl Dr. Fichtes Reden an die deutsche Nation und unsere Zeit. Magdeburg, Heinrichshof, (1919), str. 24. M. 1*20.

Neubauer Fr. Fichtes „Reden an die deutsche Nation“ im Unterricht der Prima. — Monatsschrift für höhere Schulen, XVII. 5. 6.

Hoffmann-Erfurt Arthur. Luther und Fichte und der deutsche Krieg. Langensalza, Beyer & Söhne, 1917, str. 28. M. 0*50.

Saitta. Marsilio Ficino e la filosofia del Rinascimento. — Giornale critico della filosofia Italiana, I (1920). 1.

Kiefl F. Dr. Foersters Religionsphilosophie und der Katholizismus. Donauwörth, Auer, 1918, str. 59. M. 2*50.

Ventura Luigi. La Francia e la concezione filosofico-nazionale dell' educazione secondo A. Fouillée. Milano-Roma-Napoli, Società editrice Dante Alighieri, di Albrighi, Segati e Co., 1916, str. 12.

Göransson N. J. Ein Blick auf Dr. S. A. Fries' Leben und religionswissenschaftliche Tätigkeit. — Beiträge zur Religionswissenschaft, II. 2.

Cipriani Cipriano. Dio e Chiesa nel pensiero di Vincenzo Gioberti. Bologna, 1916, str. 14. L. 1.

Steiner Rudolf Dr. Goethes Weltanschauung. 2. Aufl. Ergänzt und erweitert. Berlin, Philosophisch-antroposophischer Verlag, 1918, str. 176. M. 4.

a

b

Gudemann M. Heinrich Graetz. Moralische Rechtseinschränkung im mosaisch-rabbinischen Rechtssystem. — Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, LXI, 9—12.

Cohen Hermann. Graetzens Philosophie der jüdischen Geschichte. — Tamze.

Würsdörfer Joseph Dr. Erkennen und Wissen nach Gregor von Rimini. Ein Beitrag zur Geschichte der Erkenntnistheorie des Nominalismus. Aus den Quellen dargestellt. Münster, Aschendorff, 1917, str. VIII, 139. M. 4·60.

Baur Ludwig Prof. Dr. Philosophie des Robert Grosseteste, Bischofs von Lincoln. († 1253). Münster, Aschendorff, 1917, str. XVI, 298. M. 10.

Steiner Rudolph. Haeckel, Die Welträtsel und die Theosophie. 4. Aufl. Berlin, Theosophisch-anthroposophischer Verlag, 1918, str. 39. M. 1·40.

Wasmann Erich S. J. Ernst Haeckels Kulturarbeit, 3. unveränd. Aufl. Freiburg i. B., Herder, 1916, str. III, 54. M. 1·20.

Wasmann Erich S. J. Haeckels Monismus eine Kulturgefahr. 4., vermehrte Aufl. der Schrift „Ernst Haeckels Kulturarbeit“. Freiburg i. B., Herder, 1919, str. XI, 111. M. 3.

Reinke Jos. Prof. Dr. Haeckels Monismus und seine Freunde. Ein freies Wort für freie Wissenschaft. Leipzig, Barth, 1917, str. 39. M. 0·45.

Caullery M. Ernst Haeckel et son „évolution“ à propos du militarisme. — Revue Scientifique, 16.—23. września 1916.

Schmitt Martin. Die Behandlung des erkenntnistheoretischen Idealismus bei Eduard von Hartmann. Hg. v. Prof. Dr. August Messer. Berlin, Reuther und Reichard, 1918, str. 119. M. 7·70.

Lasson Georg. Was heisst Hegelianismus? Berlin, Reuther u. Reichard, 1916, str. 36. M. 0·80.

Wilcocks R. W. Zur Erkenntnistheorie Hegels in der Phänomenologie des Geistes. Halle, Niemeyer, 1917, str. VIII, 84. M. 3.

Falckenberg Robert Dr. Die Realität des objektiven Geistes bei Hegel. Leipzig, Quelle & Meyer, 1916, str. 74. M. 2·30.

Bückling. Die Elemente der Hegelschen Geschichts- und Rechtsphilosophie im Maximus. — Schmollers Jahrbuch, XLIII, 3.

Svenson Per Konrad. Heraclitus fran Efesus. Landskrona, 1915.

Mylius. Die praktischen Ideen Herbarts „Freiheit, Vollkommenheit und Wohlwollen“ als Grundlage der Ethik in ihrem Verhältnis zur Bergpredigt und zur methodischen Verwertung deutscher Gedichte in der Schule. Langensalza, Beyer und Söhne, 1918, str. 45. M. 1.

Buff A. Bedarf das Erziehungsziel Herbarts einer Ergänzung? Langensalza, Beyer und Söhne, 1918, str. 25. M. 0·45.

Franke Th. Die Leibeserziehung im System der Pädagogik Herbarts. — Pädagogische Studien, XXXVI, 6.

Rein Wilhelm. Pestalozzi, Herbart und die Gegenwart. Langensalza, Beyer und Söhne, 1918, str. 23. M. 0·82.

Hillebrand Franz Prof. Dr. Ewald Hering. Ein Gedenkwort der Psychophysik. Berlin, Springer, 1918, str. 108. M. 5·60.

Baumker Clemens. Graf Hertling als Philosoph. — Deutsche Literaturzeitung, XXXIX (1918). 1. str. 3—7; 2. str. 35—40.

Hall Frederick Wilhelm. Bemerkungen zu dem Stoiker Hierocles. — Classical Quarterly, X (1916).

Roscher Wilhelm H. Die hippokratische Schrift von der Siebenzahl und ihr Verhältnis zum Alpythagoreismus. Ein Beitrag zur Geschichte der ältesten Philosophie und Geographie. Leipzig, Teubner, 1919, str. IV, 114. M. 3·20.

Cock A. A. Hobbes and the associationist psychology. — Journ. of exper. Pedagogy, 1914. 2. str. 352—356.

Horodyski Władysław. Hoene-Wronski's Philosophie des Absoluten. Bulletin International de l'Académie des sciences de Cracovie. Classe de philologie. Classe d'histoire et de philosophie. 1916. 1.—7. str. 33—37. Cracovie, 1917.

Kroll W. Horaz' Oden und die Philosophie. — Wiener Studien, 37. 2.

Asmus Rud. Der Alkibiades-Kommentar des Jamblichos als Hauptquelle für Kaiser Julian. Heidelberg, Winter, 1917, str. 88. M. 2·90.

Engert Rolf. Der Grundgedanke in Ibsens Weltanschauung nach Ibsens eigenen Hinweisen an seinen Werken gewonnen und entwickelt. Leipzig, Voigtländer, 1917, str. 122. M. 4·80.

Hagenbring P. Iselins Geschichtsphilosophie. — Historische Vierteljahrsschrift, XVII, 4.

Jellouschek Carl Johann Dr. Johannes von Neapel und seine Lehre vom Verhältnis zwischen Gott und Welt. Ein Beitrag zur Geschichte der ältesten Thomistenschule. Wien, Mayer und Co., 1919, str. XVI, 128. M. 5.

Bang M. Die Grabschrift des Philosophen Julianus. — Rheinisches Museum, LIII (1918). 2. str. 211—216.

Julianus zob. Jamblichus.

Stapel Wilhelm. Kants Kritik der reinen Vernunft ins Gemeindeutsche übersetzt. I. Bd.: Die Vorreden v. 1781—1787 und die Lehre vom Raum und Zeit. Hamburg, Verlag des deutschen Volkstums, (1920), str. VII, 190. M. 7.

Deycke Georg. Kants Kritik der praktischen Vernunft als Prüfung der tätigen Vernunft in neues, reines Deutsch übertragen. Uralte und ewig neue Menschheitsgedanken in deutscher Prägung. Lübeck, Coleman, 1919, str. VIII, 188. M. 9.

Vorländer Karl. Die ältesten Kant-Biographien. Eine kritische Studie. Berlin, Reuther und Reichard, 1918, str. 48. M. 2·50.

Simmel Georg. Kant. 4., erweiterte Aufl. München, Duncker und Humblot, 1918, str. III, 212. M. 7 50.

a

Külpe Oswald. Immanuel Kant. Darstellung und Würdigung. Mit 1 Bildnisse Kants. 4. Aufl., hg. v. Aug. Messer, Leipzig, Teubner, 1917, str. IV. 137. M. 1-20.

Bauch Bruno Prof. Dr. Immanuel Kant. Berlin, Göschen, 1917, str. XIII. 475. M. 12.

Bauch Bruno Prof. Dr. Geschichte der Philosophie. V.: Immanuel Kant. 2. verb. Aufl. Berlin, Göschen, 1916, str. 209. M. 1.

Kronenberg M. Dr. Kant. Sein Leben und seine Lehre. 5., durchgesehene Aufl. München, Beckh, 1918, str. XII. 379. M. 8-50.

Brückmann R. Dr. Immanuel Kant. I. Sein Leben u. seine Lehre, volkstümlich dargestellt. Nebst einem Geleitwort v. Dr. L. Goldstein. Königsberg, Bonn, 1918, str. V. 64. M. 3.

Kolb Viktor. Immanuel Kant, der Bahnbrecher der modernen Zeit. 2., verbesserte Aufl. Wien, Mayer & Co., 1919, str. 91. M. 3.

Döring Wold. Oskar Dr. Das Lebenswerk Immanuel Kants. Lübeck, Ch. Coleman, 1916, str. VII. 197. M. 3.

Hönigswald Richard. Immanuel Kant. — Deutsche Literaturzeitung, XXXIX (1918). 11. str. 221—227; 12. str. 243—251.

Brückmann R. Dr. Immanuel Kant. II. Seine Lehre im Lichte seiner grossen Zeitgenossen volkstümlich dargestellt. Königsberg, Bon, 1919, str. 46. M. 3.

Vorländer Karl. Kants Weltanschauung aus seinen Werken. Darmstadt, Reichl, 1919, str. 327. M. 9.

Jonquière Georg Dr. Die grundsätzliche Unannehmbarkeit der transzendentalen Philosophie Kants. Das „Primat“ der Kritik der praktischen Vernunft vor der Kritik der reinen Vernunft. Das Verhältnis Kants zur Naturwissenschaft, zur Theologie und zur Kirche. Problematische Ausblicke. Bern, Francke, 1917, str. XV. 300. M. 7.

Cohen Hermann. Kants Theorie der Erfahrung. 3. Aufl. Berlin, Cassirer, 1918, XXV. 797. M. 29-50.

Erdmann Benno. Die Idee von Kants Kritik der reinen Vernunft. Eine historische Untersuchung. Berlin, Kgl. Akad. d. Wiss., 1917, str. 89. M. 3-50.

Cohen Herm. Kommentar zu Immanuel Kants Kritik d. reinen Vernunft. 2. unveränd. Aufl. Leipzig, Meiner, 1917, str. IX. 233. M. 3.

Contenson L. de. L'innéisme Kantien des fondements mathématiques. — Revue de philosophie, XIV (1914). 1. 3.

Dietrich Albert Johs. Kant's Begriff des Ganzen in seiner Raum-Zeitlehre und das Verhältnis zu Leibniz. Halle, Niemeyer, 1916, str. IX. 155. M. 6.

Huch Lilly Dr. Grundriss der Wissenschaften im Kantischen Sinne. 1. Bd. Charlottenburg, Selbstverlag, 1917, str. 146. M. 3.

Charles P. La métaphysique du Kantisme. — Revue de philosophie XIV (1914). 4. 6.

Freytag Willy. Untersuchungen zu einer Wissenschaft vom Sittlichen. 1. Tl.: Die Aufgaben

b

der Ethik. Dargelegt im Zusammenhange mit kritischen Erörterungen insbesondere des Kantischen Problems. Halle, Niemeyer, 1916, str. V. 202. M. 7.

Sommerlath Ernst. Kants Lehre vom intelligiblen Charakter. Ein Beitrag zu seiner Freiheitslehre. Leipzig, Deichert, 1917, str. VI. 110. M. 3-60.

Kellermann Benzion. Das Ideal im System der Kantischen Philosophie. Berlin, Schwetschke & Sohn, 1920, str. VII. 423. M. 25.

Vorländer Karl. Sittliche Strenge und sittliche Schönheit. (Kant und Schiller). Feldpost-Ausg. Leipzig, Meiner, 1917, str. 53—118. M. 1.

Vaugeois Henri. La morale de Kant dans l'Université de France. 1917, str. 288. Fr. 3-50.

Valhinger H. Der Atheismusstreit gegen die Philosophie des Als ob und das Kantische System. Berlin, Reuther und Reichard, 1916, str. IV. 32. M. 1.

Bötte W. Dr. Kant und der Krieg. In gemeinverständlicher Darstellung. Marburg, Elwert, 1918, str. 64. M. 1.

Röll K. Immanuel Kant über Republik, Monarchie und Zensur. — Deutsche Arbeit, 15. 4.

Lamanna E. P. Il fondamento morale della politica secondo Kant. Firenze, 1916, str. 135.

Pekelharing C. Kant's Teleologie. Groningen, Nordhoff, 1916, str. VIII. 243.

Schwarz Walther Dr. Immanuel Kant als Pädagoge. Langensalza, Beyer & Söhne, 1915, str. VIII. 173. M. 2-25.

Vorländer Karl. Kant als Pädagoge. — Monatsschrift für höhere Schulen, XVI (1917). 10. 11.

Kuhrke Walther. Kants Wohnhaus. Wiederherstellung m. näherer Beschreibung. Berlin, Der Zirkel, (1917), str. 22. M. 0-70.

Simmel Georg. Kant und Goethe. Zur Geschichte der modernen Weltanschauung. 3. Aufl. Leipzig, Woff, 1916, str. 117. M. 1-20.

Wehnert Bruno Dr. Luther und Kant. Mee-rane, Herzog, 1918, str. III. 94. M. 2-50.

Behrend Fritz. Johann Kaspar Lavater. — Deutsche Literaturzeitung, XXXVII (1916). 3.

Piat C. Leibniz, Paris, 1915, str. 384. Fr. 7-50.

Wundt Wilh. Leibniz. Zu seinem zweihundert-jährigen Todestag 14. XI. 1916. Leipzig, Kröner, 1917, str. V. 132. M. 3.

Erdmann Benno. Gedächtnisworte auf Leibniz. Berlin, Kgl. Akad. d. Wiss., 1916, str. 7. M. 0-50.

Erdmann B. Gedächtnisworte auf Leibniz. — Deutsche Rundschau, sierpień, 1916.

Leibniz. Zum Gedächtnis seines zweihundert-jährigen Todestages hg. vom Historischen Verein für Niedersachsen. Hannover, Gersbach, 1916, str. 90. M. 1-50.

Jansen B. Gottfried Wilhelm von Leibniz. — Stimmen der Zeit, 47. 2.

Erdmann Benno. Orientierende Bemerkungen über die Quellen zur Leibnizischen Philo-

a

sophie. Berlin, Kgl. Akademie d. Wissenschaften, Reimer in Komm., 1917, str. 658—667. M. 0-50.

Elzenberg Henryk. Die Grundlagen der Leibnizschen Metaphysik. Bulletin International de l'Académie des sciences de Cracovie. Classe de philologie. Classe d'histoire et de philosophie. 1916. 8.—10. str. 106—113. Cracovie, 1917.

Ganz Hans Dr. Das Unbewusste bei Leibniz in Beziehung zu modernen Theorien. Zürich, Rascher u. Cie, 1917, str. 140. M. 3-50.

Diels H. Leibniz als Vorkämpfer für das deutsche Reich und die deutsche Sprache. Berlin, Kgl. Akademie der Wissenschaften, G. Reimer in Kommission, 1918, str. 677—687. M. 0-50.

Franke Th. Leibniz als Anwalt der deutschen Sprache und als Sprachreiner. — Oesterreichische Zeitschrift für Lehrerbildung, VIII, 7/8.

Behrend Fritz. Leibniz als Dichter. — Deutsche Literaturzeitung 1917. 5. str. 131—134.

Lasson Georg. Zum Aufsatz „Leibniz als Dichter“. — Deutsche Literaturzeitung, 1917. 10. str. 295.

Ernst Ch. Dr. Die Tierseele in der Leibnizschen Philosophie und die Grenzen tierischen Erkennens. Wiesbaden, Bergmann, 1918, str. 38. M. 1-60.

Graeven Hans. Leibnizens Bildnisse. Vervollständigt und hg. v. C. Schuchhardt. Berlin, Kgl. Akad. d. Wiss., 1916, str. 79. M. 10-50.

Gentile Giovanni. L'unità del pensiero leopardiano nelle operette morali. Pisa, 1917, str. 59.

Hefelbower S. G. The relation of John Locke to english deism. Chicago, The University of Chicago Press, 1918. 4 S. 6 d.

Carlini Armando. La polemica di Locke contro le „idee innate“. Torino, Fratelli Bocca, 1917, str. 15.

Ferrero G. L. Cesare Lombroso. Torino, Bocca, 1915, str. 448.

Gese Paul. Lotzes Religionsphilosophie. Leipzig, Deichert, str. IV. 107. M. 2-40.

Steinbach Johannes. Apologetische Tendenzen in Lotzes Philosophieren. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1919, str. 76. M. 2.

Weder Otto Dr. Hermann Lotze und die höhere Schule. Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur, XL (1917), str. 153—162.

Rolleston J. D. Lucianus and medicine. — Janus, XX (1915).

Mutschmann Hermann. Eine peripatetische Quelle Lucians. — Rheinisches Museum, LXX (1915), str. 551—567.

Coccia N. Note sur la fortuna di Luciano nel rinascimento. Le versioni e i dialoghi satirici di Erasmo e Hutten. Milano, Signorelli, 1916, str. 149.

Bachmann Heinrich. Zur Arbeitsweise des Lucretius. — Sokrates, III (1915), str. 27—34.

Diels H. Lukrezstudien. Berlin, Kgl. Aka-

b

demie der Wissenschaften, 1918, str. 912—939. M. 1.

Mussehl J. Ueber eine Aporie in der Lehre von den Aggregatzuständen bei Lukrez. — Rheinisches Museum, LIII (1918). 2. str. 197—210.

WIADOMOŚCI WYDAWNICZE.

Teozofia. Tak brzmi, począwszy od numeru 1. rocznika II. (sierpień 1920) zmieniony tytuł miesięcznika, wydawanego przez „Polskie Towarzystwo Teozoficzne na Śląsku cieszyńskim“, a noszącego dawniej nazwę „Wyzwolenie“ (zob. Ruch fil., V. 6. str. 112 a). Zmieniona również prenumerata wynosi: rocznie 18 K. czeskich (36 Mp.); półrocznie 9 K. cz. (18 Mp.). Cena numeru pojedynczego 1-50 K. cz. (3 Mp.).

Hoene-Wrońskiego „Prodrum Mesyjanizmu“ zamierza wydać w przekładzie Instytut mesyjaniczny i wzywa wszystkich chętnych do nadsyłania składek pieniężnych na ten cel. Ofiarujący nie mniej, aniżeli 50 M. otrzymają numerowany egzemplarz jako prenumeratorowie i będą umieszczeni na osobnej liście, która będzie dołączona do dzieła. Pieniądze można nadsyłać do Banku towarzystw współdzielczych (Warszawa, Jasna 1) na rachunek bieżący Instytutu Mesyjanicznego lub na ręce sekretarza Instytutu p. Paulina Chomicza (Warszawa, Piękna 68, m. 7).

Pośmiertne dzieło Wundta. Firma nakładowa Kröner w Lipsku przygotowuje wydanie szeregu szkiców autobiograficznych zmarłego filozofa p. t. „Erlebtes und Erkanntes“. Szkice te są ostatniem dziełem, które wyszło z pod pióra Wundta.

WYKŁADY, ODCZYTY, REFERATY.

Polska Akademia Umiejętności (Kraków).

Wydział historyczno-filozoficzny: Dnia 20. marca 1920 czł. Leon Petrażycki przedstawił swą pracę p. t.: O istocie filozofii. — Dnia 26. kwietnia 1920 sekretarz przedstawił pracę Dra H. Elzenberga p. t.: Etyka Marka Aureliusza.

Polskie Towarzystwo Filozoficzne (Lwów). Na 206. posiedzeniu naukowem dnia 5. czerwca 1920 Prof. Dr. Jan Łukasiewicz wygłosił odczyt p. t.: „O pojęciu możliwości“. Analizę logiczną pojęcia możliwości prelegent oparł na zbadaniu związków logicznych, zachodzących wśród grupy następujących 6-ciu zdań: S jest P, S nie jest P, S może być P, S nie może być P, S może nie być P, S nie może nie być (czyli musi być) P. W sprawie związków logicznych, zachodzących wśród tych zdań, możliwe są trzy poglądy:

1. Jeżeli prawdą jest, że S musi być P, to prawdą jest, że S jest P, i jeżeli prawdą jest, że S nie może być P, to prawdą jest, że S nie jest P. Przyjmując, że wśród danych zdań obok tych związków nie zachodzą żadne inne, od

a

nich niezależne, stoimy na stanowisku logiki tradycyjnej.

2. Obok związków, wymienionych pod 1, zachodzą jeszcze następujące: Jeżeli prawdą jest, że S jest P, to prawdą jest, że S musi być P, i jeżeli prawdą jest, że S nie jest P, to prawdą jest, że S nie może być P. Pogląd ten muszą przyjąć ci, którzy za niemożliwe uważają to, co zawiera sprzeczność, a za konieczne to, czego zaprzeczenie zawiera sprzeczność (Leibniz). Pogląd ten odpowiada ontologicznemu determinizmowi.

3. Obok związków, wymienionych pod 1, zachodzą jeszcze następujące: Jeżeli prawdą jest, że S może być P, to prawdą jest, że S może nie być P, i na odwrót, jeżeli prawdą jest, że S może nie być P, to prawdą jest, że S może być P. Pogląd ten odpowiada ontologicznemu indeterminizmowi i wyznają go ci, którzy przyjmują pojęcie „czystej“, czyli „obustronnej“ możliwości, według której tylko to być może, co nie musi być (Arystoteles).

Wszystkie te trzy rodzaje związków posiadają, zdaniem prelegenta, znaczną oczywistość, jakkolwiek wzięte razem prowadzą do licznych sprzeczności. Sprzeczności te uwidoczniła tabelka (0 znaczy fałsz, 1 prawdą):

S jest P	0	1	—
S nie jest P	1	0	—
S może być P	0	—	1
S nie może być P	1	—	0
S może nie być P	—	0	1
S nie może nie być P	—	1	0

Tabelka ta jest tak ułożona, że wszystkie związki, wyliczone pod 1, 2 i 3, są spełnione; w miejscach pustych, zaznaczonych kreskami, nie można jednak położyć ani 0 ani 1, bo w obu razach powstaje sprzeczność. (Np. w pierwszej kolumnie jeżeli „S może nie być P“ jest 0, to „S nie może nie być P“ jest 1, a wtedy na mocy związku 1-go i „S jest P“, które tu jest 0, musiałyby być 1; jeżeli zaś „S może nie być P“ jest 1, to na mocy związku 3-go i „S może być P“, które tu jest 0, musiałyby być 1). Sprzeczności te można usunąć, przyjmując, że obok prawdy i fałszu istnieje trzecia jeszcze wartość logiczna zdań. Tę trzecią wartość prelegent nazywa „możliwością“ i oznacza cyfrą 2. Rozróżnia więc obok zdań prawdziwych i fałszywych i takie zdania, które nie są ani prawdziwe ani fałszywe, lecz tylko „możliwe“. Zapełniając w tabelce miejsca puste „dwójkami“, otrzymujemy całość prawidłową i niesprzeczną. Ale stoimy już wówczas nie na gruncie logiki arystotelesowej, lecz mamy przed sobą jakąś nową logikę, nie arystotelesową, którą można nazwać „logiką trójwartościową“. (Autoreferat).

Na 207. posiedzeniu naukowym dnia 19. czerwca 1920 Prof. Dr. Jan Łukasiewicz wygłosił odczyt p. t. „O logice trójwartościowej“. Logika Arystotelesa, przyjmując, że każde zdanie jest albo prawdziwe albo fałszywe, odróżnia tylko dwa rodzaje wartości logicznych,

b

prawdę i fałsz. Oznaczając prawdę przez 1, fałsz przez 0, tożsamość przez =, a wynikanie przez <, można wszystkie prawa logiki arystotelesowej wyprowadzić z następujących zasad i definicji:

I. Zasady tożsamości fałszu, tożsamości prawdy oraz różności prawdy i fałszu: $(0 = 0) = 1$, $(1 = 1) = 1$, $(0 = 1) = (1 = 0) = 0$.

II. Zasady wynikania: $(0 < 0) = (0 < 1) = (1 < 1) = 1$, $(1 < 0) = 0$.

III. Definicje zaprzeczania, dodawania i mnożenia:

$a' = (a < 0)$, $a + b = [(a < b) < b]$, $ab = (a' + b')'$.

W definicjach tych a i b są to zmienne, mogące przybierać tylko dwie wartości, 0 lub 1. Wszystkie prawa logiczne, wyrażone w zmienionych, można sprawdzać, podstawiając w miejsce liter znaki 0 i 1; np.: $(a = 1) = a$ jest prawdą, bo $(0 = 1) = 0$ i $(1 = 1) = 1$.

Logika trójwartościowa jest systemem logiki niearystotelesowej, przyjmuje bowiem, że oprócz zdań prawdziwych i fałszywych istnieją jeszcze zdania, które nie są ani prawdziwe ani fałszywe, a więc, że istnieje jeszcze trzecia wartość logiczna. Tę trzecią wartość interpretować możemy jako „możliwość“, a oznaczyć możemy ją przez 2. Chcąc stworzyć system logiki trójwartościowej, trzeba uzupełnić zasady, dotyczące 0 i 1, przez zasady, dotyczące 2. Można to uczynić w rozmaity sposób; system, który prelegent przyjmuje w obecnej fazie swych badań, a który najmniej odbiega od logiki „dwuwartościowej“, jest następujący:

I. Zasady tożsamości: $(0 = 2) = (2 = 0) = (1 = 2) = (2 = 1) = 2$, $(2 = 2) = 1$.

II. Zasady wynikania: $(0 < 2) = (2 < 1) = (2 < 2) = 1$, $(2 < 0) = (1 < 2) = 2$.

Wymienione powyżej zasady, dotyczące 0 i 1, oraz definicje zaprzeczania, dodawania i mnożenia pozostają w logice trójwartościowej bez zmiany, z tą tylko różnicą, że zmienne a i b mogą przybierać trzy wartości, 0, 1 i 2.

Prawa logiki trójwartościowej są w części różne od praw logiki dwuwartościowej. Niektóre prawa logiki arystotelesowej są w logice trójwartościowej tylko „możliwe“, jak np. zasada syllogizmu w sformułowaniu zwyczajnem: $(a < b) (b < c) < (a < c)$ { prawdziwa jest natomiast zasada syllogizmu w sformułowaniu: $(a < b) < [(b < c) < (a < c)]$, zasada sprzeczności $aa' = 0$, wyłączonego środka $a + a' = 1$, itd. Niektóre prawa logiki dwuwartościowej są w logice trójwartościowej fałszywe, między innymi prawo: $(a = a') = 0$, albowiem dla $a = 2$, zdanie $a = a'$ jest prawdą. Fakt ten sprawia, że w logice trójwartościowej nie istnieją antynomie.

Prelegent sądzi, że logika trójwartościowa ma przedewszystkiem znaczenie teoretyczne jako pierwsza próba stworzenia systemu logiki niearystotelesowej. Czy i jakie znaczenie praktyczne posiadać będzie ten nowy system logiki, to okaże się dopiero wtedy, gdy w świetle no-

a

wych praw logicznych przeprowadzone zostanie dokładne zbadanie zjawisk logicznych, występujących zwłaszcza w naukach dedukcyjnych, i gdy będzie można porównać z doświadczeniem konsekwencyje indeterministycznego poglądu na świat, będącego metafizycznym podłożem nowej logiki.

Na 208. posiedzeniu naukowym dnia 2. lipca 1920 Dr. Franciszek Smolka wygłosił odczyt p. t. „Paradoksy logiczne a logika trójwartościowa“. Prelegent sądzi, że niema jeszcze warunków, aby można było obok logiki dwuwartościowej postawić nowy trójwartościowy system logiki. Koniecznym do tego byłoby okazać, że istnieją zdania, które wbrew zasadzie wyłączonego środka nie są ani prawdziwe, ani fałszywe, a mimo to posiadają pewną wartość logiczną. T. zw. „zdania możliwe“, którym prof. Łukasiewicz taką trzecią wartość logiczną przypisuje, warunku tego nie spełniają, gdyż są zawsze albo prawdziwe albo fałszywe. Z tego powodu można idei logiki trójwartościowej przyznać jedynie znaczenie problemu, domagającego się dopiero rozwiązania. Jako problem zaś logika trójwartościowa wchodzi w szczególnie bliski stosunek do problemu paradoksów logicznych. Paradoksy logiczne bowiem polegają na rzekomo wolnej od zarzutu konstrukcji pewnych przedmiotów takich, iż można o nich orzec dwa sądy sprzeczne a równoważne. Kto więc ufa prawdziwości konstrukcji paradoksów i dowodowi równoważności sprzecznych sądów paradoksalnych, ten może przypuścić, że oba takie zdania nie są ani prawdziwe ani fałszywe, lecz posiadają ową postulowaną przez logikę trójwartościową trzecią wartość logiczną. W ten sposób możnaby uważać oba problemy za rozwiązane: zdaniom paradoksalnym przyznałoby się trzecią wartość logiczną, a z drugiej strony okazałoby się, że istnieją zdania, które tę trzecią wartość logiczną posiadają. Prelegent przestrzega przed takim zbyt łatwym załatwieniem się z temi tak doniosłymi problemami logicznymi i stawia tezę wprost przeciwną zupełnej niezależności obu problemów. W celu udowodnienia tej tezy podaje próbę rozwiązania paradoksów logicznych na przykładzie paradoksu zbiorów, wykazującą, że konstrukcja przedmiotu paradoksalnego nie jest prawidłowa, bo opiera się na mylnym uważaniu pewnej zmiennej za stałą. W ten sposób nietylko t. zw. przedmioty paradoksalne tracą byt logiczny, lecz i sprzeczne zdania paradoksalne nie są już równoważne. Przechodząc z kolei do problemu logiki trójwartościowej, podaje prelegent nową koncepcję trzeciej wartości logicznej, przyznając ją zdaniom nieokreślonym takim, jak „A stoi“, gdzie czas nie jest określony. Takich nieokreślonych wartości funkcji zdaniowej „A stoi w czasie t_x “, które stają się zdaniami prawdziwymi lub fałszywymi, gdy się zmienną t_x zastąpi jakąś jej określoną wartością t_k , nie uważano dotychczas za zdania w znaczeniu logicznym. Rozszerzając

b

system logiki przez przyjęcie doń trzeciej wartości logicznej, możemy tak uogólnić pojęcie zdania, aby zakres jego obejmował także podobne nieokreślone wartości funkcji zdaniowej. — W dyskusji zabierali głos p. Ajdukiewicz, Czeżowski, Łukasiewicz, Twardowski i prelegent.

209. posiedzenie naukowe dnia 3. lipca 1920 wypełniła dyskusja nad odczytami Prof. Dra Jana Łukasiewicza p. t. „O pojęciu możliwości“ i „O logice trójwartościowej“. W dyskusji tej zabierali głos pp. Czeżowski, Ernst, Smolka, Twardowski, Wolski i prelegent.

W dniach 21. i 23. lipca b. r. odbyły się pod przewodnictwem Prof. Dra K. Twardowskiego zebrania członków, poświęcone omówieniu przysłanego Towarzystwu do zaopiniowania przez Ministerstwo wyznań religijnych i oświecenia publicznego projektu programu nauki propedeutyki filozoficznej w szkołach średnich. Na podstawie przeprowadzonej na tych zebraniach szczegółowej dyskusji i powziętych przez nie uchwał Wydział Towarzystwa wygotował obszerną opinię, którą przesłał Ministerstwu wyznań religijnych i oświecenia publicznego oraz zakomunikował Radzie szkolnej krajowej we Lwowie.

Konwersatorium filozoficzne Młodzieży akademickiej (Lwów). 11. posiedzenie dnia 18. czerwca 1920 p. Fryderyka Pordesówna: Referat z mowy Windelbanda p. t. „Die Hypothese des Unbewussten“. — 12. posiedzenie dnia 25. czerwca 1920 p. Adela Günzburg: Teorya uczuć Jaimesa i Langego.

Z J A Z D Y.

Program Zjazdu filozoficznego w Oxfordzie, odbytego w czasie od 24. do 27. września b. r., o którym pisze na wstępie numeru W. Lutosławski, obejmował następujące punkty:

24. września: Odczyt inauguracyjny Henryka Bergsona: „Twórczość a nowość“. Po odczycie dyskusja pod przewodnictwem Lorda Haldane'a.

25. września: Symposium na temat: „Filozoficzne znaczenie ogólnej teorii względności“. Do głosu zapisani: Prof. P. Langevin, Prof. F. A. Lindemann, W. D. Ross i Dr. C. T. Broad. — Symposium na temat: „Psychiczna teorya zachowania się“. Do głosu zapisani: F. C. Bartlett, Prof. T. H. Pear, Prof. A. Robinson, pna E. M. Smith i Dr. G. H. Thomson. — Dyskusja na temat: „Problematy psychologiczne w teoryach afazy“. Referent Dr. Henryk Head; korreferent Dr. R. Mourgue. — Odczyt Emila Boutroux: „Jak używać rozumu, by najlepiej poznać przyrodę?“. Po odczycie dyskusja.

26. września: Symposium na temat: „Ważny stosunek religii i etyki“. Do głosu zapisani: Prof. Edward Le Roy, Prof. C. Bouglé, Prof. J. A. Smith, Prof. L. P. Jacks i F. von Hugel. — Symposium na temat: „Umysł i ma-

a

teryą w sztuce". Do głosu zapisani: C. Marriot, E. Bullough, Prof. C. W. Valentine, Prof. H. J. Watt i A. B. Walkley.

27. września: Symposium na temat: „Znaczenie". Do głosu zapisani: Dr. F. C. S. Schiller, Bertrand Russell i Prof. H. Joachim, — Symposium na temat: „Czy analiza rzeczywistości suponuje istnienie εἶδος Platonijskiego?" Do głosu zapisani: C. E. M. Joad, pna L. S. Stebbing, W. A. Pickard-Cambridge, A. D. Lindsay i Prof. R. F. A. Hoernlé. — Symposium na temat: „Funkcja narodowości". Do głosu zapisani: M. Marcel Mauss, Prof. Elie Halévy, Prof. Teodor Ruysen, M. René Johannet, Fryderyk Pollock i Prof. Gilbert Murray.

Zjazd urządziły następujące Towarzystwa: The American Philosophical Association, The Aristotelian Society, The British Psychological Society, The Mind Association, The Oxford University Philosophical Association, La Société française de Philosophie. — Prawo do udziału w zjeździe mieli członkowie wymienionych Towarzystw oraz wprowadzeni przez nich goście. Uczestnicy Zjazdu otrzymali za złożeniem kwoty 15 szylingów „Prace" Zjazdu, ogłoszone drukiem; tok obrad i dyskusyj suponował znajomość tych „Prac". Członkowie wymienionych Towarzystw, którzy nie brali udziału w Zjeździe, mogą otrzymać „Prace" za złożeniem wspomnianej kwoty, zwracając się pod adresem Mr. H. Wildon Carr, 107, Church Street, Chelsea, London, S. W. 3. Będą one też ogłoszone w Proceedings of the Aristotelian Society, w British Journal of Psychology, w Mind i w Hibbert Journal.

KONKURSY.

Konkurs filozoficzny dla studentów Uniwersytetu. Na fundusz, przeznaczony na nagrodę w tym konkursie (zob. Ruch filozoficzny, V. 1920. Nr. 7/8, str. 149 a) złożył Dr. Juliusz Twardowski (Wiedeń) kwotę 100 Mp. Tem samem fundusz ów wzrósł do kwoty 800 Mp.

WIADOMOŚCI OSOBISTE.

Drka Ludwika z Dobrzyńskich Rybicka uzskała na Wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego veniam docendi z zakresu historii filozofii.

Dr. Henryk Nusbaum uzyskał na Wydziale lekarskim Uniwersytetu warszawskiego veniam docendi z zakresu filozofii i logiki lekarskiej.

Dr. Witold Wilkosz uzskał na Wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego veniam docendi z zakresu analizy i logiki matematycznej.

Dr. Wacław Radecki został w maju 1920 wyrokiem Sądu Towarzystwa Kursów naukowych usunięty raz na zawsze z tej Instytucji za czyny uwłaczające godności.

b

NEKROLOGIA.

Dr. Julian Ochorowicz, członek czynny Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w Warszawie, oraz towarzystw psychologicznych w Paryżu, Londynie, Berlinie, Amsterdamie i Budapeszcie, ur. dnia 23. lutego 1850 w Radzyminie pod Warszawą, zmarł w Warszawie dnia 1. maja 1917. Studya wyższe odbywał w warszawskiej Szkole Głównej, którą ukończył w r. 1872 ze stopniem kandydata nauk przyrodniczych, oraz w uniwersytecie lipskim, gdzie uzyskał w r. 1874 stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy „Bedingungen des Bewusstwerdens". Wróciwszy do kraju, był przez czas jakiś współredaktorem (z Henrykiem Sienkiewiczem i Mściławem Godlewskim) dwutygodnika „Niwa" w Warszawie, następnie zaś w latach 1877—1881 docentem prywatnym psychologii i filozofii przyrody w uniwersytecie lwowskim. Po kilkuletnim pobycie za granicą, głównie w Paryżu, zamieszkał w Warszawie, ostatnie zaś lata życia spędził w Wiśle (Śląsk Cieszyński). Studya filozoficzne i psychologiczne rozpoczął pod kierownictwem Struve'go; przechylił się jednak następnie ku pozytywizmowi, którego był jednym z głównych u nas przedstawicieli; w czasie pobytu w Paryżu zainteresował się hipnotyzmem i badaniami okultystycznymi, którym poświęcił resztę życia, pracując ponadto w dziedzinie elektrotechniki: m. i. wynalazł telefon na zasadzie odmiennej aniżeli Edison. — Ogłosił drukiem m. i.: Jak należy badać duszę czyli o metodzie badań psychologicznych, 1869. (Praca konkursowa, uwieńczona przez Wydział historycznofilologiczny Szkoły Głównej warszawskiej). — Miłość, zbrodnia, wiara i moralność. Kilka studyów z psychologii kryminalnej, 1870. — O kształceniu własnego charakteru, 1870. — O mózgu ludzkim, 1871. — O wolności woli, 1871. — Wstęp i pogląd ogólny na filozofię pozytywną, 1872. — O pracy umysłowej w stosunku do fizycznej Niwa 1872. — Listy z Lipska o współczesnej filozofii niemieckiej. Tamże. — Kilka kwestyj zasadniczych z dziedziny filozofii natury. (Polemika z Drem Levittoux). Tamże. — Duch i mózg. Tamże. — Bedingungen des Bewusstwerdens. Lipsk, 1874. — O zasadniczych sprzecznościach, na których się wspiera cała nasza wiedza o wszechświecie. Warszawa, 1874. — Spostrzeżenia, rozbiory i doświadczenia. Niwa, 1874. — Pozytywizm i negatywizm. Tamże, 1875. — Myśl i ciepło. Tamże, 1876. — Kilka spostrzeżeń psychologicznych z dziedziny zmysłu wewnętrznego. Tamże. — Rozwój filozoficznych i chemicznych pojęć o atomach. Tamże. — Myśl i światło. Tamże. — O twórczości poetyckiej ze stanowiska psychologii. Lwów, 1877. — O zjawiskach zdwojenia w życiu duchowem człowieka. Kosmos, 1877. — Listy do przyszłej narzeczonej. Konkury filozoficzne na nutę artykułów wstępnych. Niwa, 1877; 5. wyd. 1898. (Pod pseudonimem „Julian Mohort"). — Siła

a

jako ruch, Ateneum, 1879. — Pogadanki i spostrzeżenia z dziedziny fizjologii, psychologii, pedagogiki i nauk przyrodniczych. Warszawa, 1879. — Kronika przyrodnicza. Niwa, 1879. 1880. — Szkice teorii objawów szczątkowych, 1880. — Pogadanki o nowościach przyrodniczych. Niwa, 1881, 1882. — Echa z epoki kamiennej. — Ból fizyczny i moralny w stosunku do przyjemności fizycznych i moralnych. Kosmos, 1882. — Szereg artykułów w t. II. (1882) — IV. (1890) Encyklopedyi Wychowawczej: Bezinteresowność, Bojaźliwość, Chciwość, Ciekawość, Cierpliwość, Cynizm, Dotykanie, Dowcip, Drażliwość, Duma, Energia, Fałszywość, Gadatliwość. — Choroby woli. Ateneum, 1884. (Krytyka dzieła Ribota). — Zapominanie jako warunek dobrej pamięci i normalnego stanu umysłu. (Krytyka dzieła Ribota). — Hypnoscopie du Docteur Ochorowicz. Paris, 1885. — De la Suggestion mentale. Paris et Evreux. 1887; 2. wyd. 1889. (Praca odznaczona przez Akademię paryską). — Odczyty o magnetyźmie i hipnotyźmie. St. Petersburg, 1890. — Nowy dział zjawisk. — Fizjologia wysięgów, 1897. — Wiedza tajemna w Egipcie. Istota bytu. Warszawa, 1898 (Biblioteka dzieł wyborowych). — Bezwiedne tradycje ludzkości. Studium z psychologii historii. Warszawa, 1898. — Przedmowa do książki E. Bierneckiego: Istota i granice wiedzy lekarskiej. Warszawą. 1899. — Metoda w etyce. Przegląd filoz. IX (1906). (Praca nagrodzona na konkursie Przeglądu filozoficznego). — Nowe poglądy na materię. Tamże, X (1907). — Pierwiastki charakteru narodowego, 1907. — Hypnotisme et mesmérisme. Dictionnaire de Physiologie, tom VIII, 1909. — Un nouveau phénomène médiumique. Annales des sciences psychiques, XIX (1909). — O promieniach XX. O promieniach sztywnych. Prace I. Zjazdu neurologów, psychiatrów i psychologów polskich. Warszawa, 1910. — Układ genetyczny pierwiastków, 1911. — Jak powstały pierwiastki. Sfinks, 1911. — Neofobia. Tamże, 1912. — Na przełomie dwóch epok. Kuryer Warszawski, 1913. — Mimowolna nauka bezwiednego oszustwa. Tamże. — Kwestya życia po śmierci, 1913. — Zjawiska medyumiczne. Część I.—V. Warszawa, 1913, 14 (Biblioteka dzieł wyborowych). — Liryczna twórczość poetów. Szkic psychologiczny. Warszawa, 1914. (Biblioteka dzieł wyborowych). — Prace z psychologii doświadczalnej wychodzące pod kierunkiem E. Abramowskiego, tom I. II. (Rozbiór krytyczny). Przegląd filoz., XVIII (1915). — Badania doświadczalne nad zasadniczym znaczeniem reakcy psycho-galwanometrycznej. „Prace z psychologii doświadczalnej“, t. III. Warszawa, 1915. — Pierwsze zasady psychologii. Warszawa, 1916. — Psychologia i medycyna. Serya I. II. 1916, 1917. — Psychologia, pedagogika, etyka. Przyczynki do usiłowań naszego odrodzenia narodowego. Serya I. Warszawa, 1917. — Przekłady: A. Quatrefagues, Darwin i jego poprzednicy (Charles Darwin et ses pré-

b

curseurs français), 1872. — Th. Ribot., Psychologia pozytywna w Anglii (La psychologie anglaise contemporaine), 1877. — Z literatury o Ochorowiczu wymieniamy: Richet Ch., Note sur un critère de la sensibilité hypnotique, l'hypnoscopie, une nouvelle méthode de diagnostic par M. Ochorowicz. Comptes rendus des séances de la Société de biologie. 1884. Nr. 20. — Fabian A., J. Ochorowicz i nauka. Przyczynek do historii cywilizacji u nas. Warszawa, 1888. — Zawisza K., Pan Jul. Ochorowicz, dr. filozofii jako reformator medycyny. Odb. z Gazety lekarskiej, Warszawa, 1888. — A. Cygielstreich, Julian Ochorowicz jako psycholog. Przegląd filozoficz. XX (1917). 2.—4.

Teodor Jeske-Choiński, publicysta, krytyk literacki i powieściopisarz, ur. d. 27. lutego 1854 w Pleśzewie, zmarł w Warszawie dnia 14. kwietnia 1920. Był jednym z przedstawicieli pozytywizmu, który porzucił później, przechylając się na stronę t. zw. warszawskiego młodego konserwatyzmu. — Ogłosił drukiem m. i.: Mrzonki i owoce materializmu. Niwa 1883. — Ziarna i plewy (VIII. Przegląd filozoficzny i literacki; XII. Przegląd filozoficzny). Tamże. — Pozytywizm warszawski i jego główni przedstawiciele. Tamże, 1885. — Wyznanie estetyczne J. Brandesa. Tamże, 1886. — Moralność naukowa. Tamże, 1887.

Włodzimierz Reisl, radca szkolny, emerytowany profesor gimnazjum II. i b. nauczyciel stenografii w uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, zmarł w Wiedniu dnia 28. kwietnia 1920, przeżywszy lat 62. — Ogłosił drukiem m. i.: In welchem Verhältnis stehen die Reden der fünf ersten im Symposion auftretenden Redner zu der des Sokrates und insbesondere zu der des Alkibiades? Progr. gimn. w Brodach, 1886. — Das menschliche Ich. Eine psychologische Studie. Progr. gimnazjum II. we Lwowie, 1892.

Wilhelm Wundt, zwyczajny profesor filozofii w uniwersytecie lipskim, ur. dnia 16. sierpnia 1832 w Neckarau (W. Ks. badeńskie), zmarł w Lipsku 31. sierpnia 1920. Był wychowankiem uniwersytetów w Tybindze, Berlinie i Heidelbergu, gdzie uzyskał w r. 1856 stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy „Untersuchungen über das Verhalten von Nerven in entzündeten und degenerierten Organen“. W r. 1857 uzyskał veniam docendi z zakresu fizjologii w uniwersytecie heidelberskim, gdzie był asystentem Helmholtza; w r. 1865 otrzymał w tymże uniwersytecie nadzwyczajną katedrę fizjologii; w r. 1874 katedrę induktywnej filozofii w uniwersytecie zurychskim, w r. 1875 katedrę filozofii (po Fehnerze) w uniwersytecie lipskim, gdzie czynny był do r. 1917 i założył w r. 1879 pierwsze na świecie laboratorium psychologii eksperymentalnej. W r. 1883 powołał do życia wydawnictwo „Philosophische Studien“, którego ciągiem dalszym są wychodzące od r. 1906 „Psychologische Studien“. W r. 1917, ukończywszy 85. rok życia, usunął się w zacisze życia domowego, kontynuując jednak swą działalność pi-

a

sarską. — Ogłosił drukiem m. i.: Die Lehre von den Muskelbewegungen, 1858. — Beiträge zur Theorie der Sinneswahrnehmung, 1862. — Vorlesungen über die Menschen- u. Tierseele, 1863; 6. wyd. 1919. (Przekład polski: Wykłady o duszy ludzkiej i zwierzęcej. Biblioteka umiejętności przyrodniczych, t. II. Kraków, 1873). — Lehrbuch der Physiologie, 1864; 4. wyd. 1878. (Przekład polski Dra Al. Stockmanna: Fyzyologia. Biblioteka umiejętności lekarskich, tom X/2. Warszawa, 1871). — Die physikalischen Axiome und ihre Beziehung zum Causalprinzip, 1866; 2. wyd. p. t. „Prinzipien der mechanischen Naturlehre“, 1910. — Handbuch der medizinischen Physik, 1867. — Über die Physik der Zelle in ihrer Beziehung zu den allgemeinen Prinzipien der Naturforschung, 1867. — Sechs Untersuchungen zur Mechanik der Nervencentren, 1871. — Grundzüge der physiologischen Psychologie, t. I. II.; 1873—4; 6. wyd., t. I.—III., 1908—1911. — Ueber die Aufgabe der Philosophie in der Gegenwart, 1874. — Der Einfluss der Philosophie auf die Erfahrungswissenschaften, 1876. — Logik, t. I. II., 1880—83; 3. wyd., t. I.—III., 1906—1908; 4. wyd., t. I., 1919. (Przekład polski tomu I. p. t. „Teoria poznania“, Tłum. Z. Heryng. 1889). — Logische Streitfragen. Vierteljahrsschr. f. wiss. Philos. u. Soziol., 1882. — Ueber die mathematische Induction. Philos. Studien, I (1883). — Zur Lehre vom Willen. Tamże. — Die Logik der Chemie. Tamże. — Ueber die Methode der Minimaländerungen. Tamże. — Zur Kritik des Seelenbegriffes. Tamże, II (1885). — Ueber das Weberische Gesetz. Tamże. — Erfundene Empfindungen. Tamże. — Wer ist der Gesetzgeber der Naturgesetze? Tamże, III (1886). — Über den Begriff des Gesetzes. Tamże. — Essays, 1886. (Treść: Philosophie u. Wissenschaft. — Die Theorie der Materie. — Unendlichkeit der Welt. — Gehirn und Seele. — Die Aufgaben der experimentellen Psychologie. — Die Messung psychischer Vorgänge. — Die Tierpsychologie. — Gefühl und Vorstellung. — Der Ausdruck der Gemütsbewegungen. — Die Sprache und das Denken. — Die Entwicklung des Willens. — Der Aberglaube in der Wissenschaft. — Der Spiritismus. — Lessing und die kritische Methode). — Ethik, 1886, 4. wyd. 1912. — Zur Moral der litterarischen Kritik, 1887. — Ueber Ziele und Wege der Völkerpsychologie. Philos. Stud. IV (1888). — Selbstbeobachtung und innere Wahrnehmung. Tamże. — Die Empfindung des Lichts und der Farben. Tamże. — Zur Erinnerung an G. Th. Fechner. Tamże. — Biologische Probleme. Tamże, V (1899). — Über die Einteilung der Wissenschaften. Tamże. — System der Philosophie, 1889; 4. wyd. 1919. — Zur Frage der Localisation der Grosshirnfunctionen. Philos. Studien, VI (1891). — Ueber die Methoden der Messung des Bewusstseinsumfanges. Tamże. — Ueber Vergleichen von Tondistanzen. Tamże. — Bemerkungen zur Assoziationslehre. Tamże, VII (1892). — Zur Frage des Bewusstseinsumfanges.

b

Tamże. — Ist der Hörnerv direct durch Tonschwingungen erregbar? Tamże VIII (1893). — Chronograph und Chronoskop. Tamże. — Notiz über psychologische Apparate. Tamże. — Akustische Versuche an einer labyrinthlosen Taube. Tamże, IX (1894). — Sind die Mittelglieder einer mittelbaren Assoziation bewusst oder unbewusst? Tamże, X (1894). — Zur Beurteilung der zusammengesetzten Reactionen. Tamże. — Grundriss der Psychologie, 1896; 13. wyd. 1918. — Zur Theorie der räumlichen Gesichtswahrnehmungen. Philos. Studien. XIV (1898). — Bemerkungen zur Theorie der Gefühle. Tamże, XV (1900). — Zur Kritik tachistoskopischer Versuche. Tamże. — Zur Technik des Complicationspendels. Tamże. — Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte. Band I. Die Sprache, 1900; 3. wyd. (Band I. II.) 1911—12. Band II. Mythos und Religion, 1905—1909; 2. wyd. (Band IV. V. VI.) 1910—1915; 3. wyd. (Band IV.) 1920. — Band III. Die Kunst, 1908; 3. wyd. 1919. Band VII. V. II. Die Gesellschaft, 1917. Band IX. Das Recht, 1918. Band X. Kultur und Geschichte, 1920. — Sprachgeschichte und Sprachpsychologie, 1901. — Einleitung in die Philosophie, 1901; 7. wyd. 1918. (Przekład polski W. M. Kozłowskiego „Wstęp do filozofii“. Wydawnictwo Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, [1902]). — Ueber empirische und metaphysische Psychologie. Archiv f. d. ges. Psychologie II (1902). — Naturwissenschaft und Psychologie, 1903; 2. wyd. 1911. — Ueber den Begriff des Glücks: Darwinismus contra Energetik. Psychol. Studien, I (1906). — Die dioptrischen Metamorphopsien und ihre Ausgleichung. Tamże. — Ist Schwarz eine Empfindung? Tamże, II (1907). — Die Projektionsmethode und die geometrisch-optischen Täuschungen. Tamże. — Logik und Psychologie. Ztschr. f. pädag. Psychologie, XI (1907). — Metaphysik. Kultur der Gegenwart I. 6 (1907). — Die Anfänge der Gesellschaft. Eine völkerpsychologische Studie. Psychol. Studien, III (1908). — Ueber Ausfrageexperimente und über die Methoden zur Psychologie des Denkens. Tamże. — Die Anfänge der Philosophie und die Philosophie des primitiven Menschen. Kultur der Gegenwart, I. 5, 1909. — Das Institut für experimentelle Psychologie zu Leipzig. Psycholog. Studien, V (1910). — Kleine Schriften. Bd. I. II., 1910. (Treść. Tom I.: Ueber das kosmologische Problem. (Przekład polski na podstawie I. wydania ogłoszonego w Vierteljahrsschr. f. wiss. Philos. u. Soziol., t. I. Z. Bassakówny: „O zagadnieniu kosmologicznym“ w „Filozofia nowokrytyczna“, I. Warszawa, 1905). — Kants kosmologische Antinomien und das Problem des Unendlichen. — Was soll uns Kant nicht sein? — Zur Geschichte und Theorie der abstrakten Begriffe. — Ueber naiven und kritischen Realismus. — Psychologismus und Logizismus. — Tom II.: Ueber psychische Kausalität. — Die Definition der Psychologie. — Ueber psychologische Methoden. — Zur Lehre

von den Gemütsbewegungen. — Hypnotismus und Suggestion). — Probleme der Völkerpsychologie, 1911. — Einführung in die Psychologie, 1911; 3. wyd. 1913. — Elemente der Völkerpsychologie, 1912. — Die Entstehung der Exogamie. Archiv f. Rechts- u. Wirtschaftsphilos. V (1912). — Die Psychologie im Kampf um's Dasein. 2. wyd. 1913. — Reden und Aufsätze, 1913; 2. wyd. 1914. (Treść: Ueber den Zusammenhang der Philosophie mit der Zeitgeschichte. — Ueber das Verhältnis des Einzelnen zur Gemeinschaft. — Die Metaphysik in Vergangenheit und Gegenwart. — Die Philosophie des primitiven Menschen. — Die Psychologie im Anfang des XX. Jahrhunderts. — G. W. Leibniz. — G. Th. Fechner. — Die Leipziger Hochschule im Wandel der Jahrhunderte). — Sinnliche und übersinnliche Welt, 1914. — Zur Frage der umkehrbaren perspektivischen Täuschungen. Psychol. Studien IX (1914). — Zur Erinnerung an Ernst Meumann. Ztschr. f. pädag.

Psychol. u. exper. Pädagogik, XVI (1915). — Die Nationen und ihre Philosophie, 1916; 16.— 25. Tausend, 1918. — Leibniz. Zu seinem zweihundertjährigen Todestag, 1917. — Pod prasą: Erlebtes und Erkanntes. — Z prac polskich o Wundtcie wymieniamy: Dzieła Wundta w polskim przekładzie. Przegląd Tygodniowy, 1876. — Skórski Z., Pogląd Wundta na istotę sądów. Przegląd filoz. VI (1903). — Sinko T. Mit, kult i religia według nauki Wilhelma Wundta, Eos, XVI (1910). — Kozłowski Wł. M., Logika psychologii i nauk historycznych według Wundta. Przegląd filoz., XIV (1911). — Stögbauer A. Dr., Wilhelm Wundt jako psycholog. Szkoła, XLVI (1913), 11. 12. — Stögbauer A. Dr., Psychologia Wundta i jej geneza. Studium z dziejów psychologii eksperymentalnej. Lwów, 1914. — Istnieje nadto przekład polski dzieła: König E., Wilhelm Wundt jako psycholog i filozof. Przełożył z 2. wyd. niemieckiego St. Brzozowski i A. Krasnowolski. Warszawa. (Wydawnictwo Przeglądu filoz.).

Éditeurs: FÉLIX ALCAN - Paris; NICOLA ZANICHELLI - Bologna; WILLIAMS & NORGATE - London; RUIZ HERMANOS - Madrid; THE MARUZEN COMPANY - Tokyo.

“SCIENTIA,” **REVUE INTERNATIONALE DE SYNTHÈSE SCIENTIFIQUE**
Paraissant tous les mois (par livraisons de 100 à 120 pages chacune).
Directeur: EUGENIO RIGNANO.

EST LA SEULE REVUE à collaboration vraiment internationale.

EST LA SEULE REVUE d'une diffusion absolument mondiale.

EST LA SEULE REVUE de synthèse et d'unification du savoir, traitant des questions fondamentales de toutes les sciences: histoire des sciences, mathématiques, astronomie, géologie, physique, chimie, biologie, psychologie et sociologie.

EST LA SEULE REVUE qui, par une enquête auprès des savants et écrivains les plus éminents des pays alliés et neutres, étudie les questions les plus importantes, — démographiques, ethnographiques, économiques, financières, juridiques, historiques, politiques, — soulevées par la guerre mondiale.

Elle a déjà publié des articles de MM.:

Abbot - André - Anthony - Arrhenius - Ashley - Bayliss - Beichman - Beneš - Bigourdan - Bohlin - Bohn - Bonnesen - Borel - Bottazzi - Bouty - Bragg - Brillouin - Bruni - Cabrera - Caracido - Carver - Castelnuovo - Caullery - Chamberlin - Charlier - Ciamician - Claparède - Constantin - Crommelin - Cvijic - Darwin - Delage - De Martonne - De Vries - Durkheim - Eddington - Edgeworth - Emery - Enriques - Fabry - Findlay - Fisher - Foà - Fowler - Fredericq - Galeotti - Golgi - Gregory - Guignebert - Hartog - Heiberg - Hinks - Inigues - Innes - Janet - Jespersen - Kapteyn - Karpiński - Kaye - Kidd - Knibbs - Langevin - Lebedew - Lloyd Morgan - Lodge - Loisy - Lorentz - Loria - Lowell - Matruchot - Maunder - Meillet - Moret - Moreaux - Muir - Naville - Pareto - Peano - Picard - Plans - Poincaré - Puisseux - Rabaud - Reuterskjöld - Rey Pastor - Righi - Rignano - Russell - Rutherford - Sagnac - Sarton - Sayce - Schiaparelli - Sergi - Shapley - Sherrington - Smoluchowski - Soddy - Stojanovich - Struycken - Svedberg - Tannery - Teixeira - Thalbitzer - Turner - Vallaux - Vialleton - Vinogradoff - Volterra - Von Zeipel - Webb - Weiss - Westermarck - Wicksell - Willey - Zeeman - Zeuthen et plus de cent autres.

„Scientia“ publie ses articles dans la langue de leurs auteurs, et joint au texte principal un supplément renfermant les traductions françaises de tous les articles non français. Elle est ainsi complètement accessible à quiconque connaît la seule langue française. (Demander un numéro spécimen au Secrétaire Général de „Scientia“, Milan).

ABONNEMENT: fr. 47,50 ou 38 sh. BUREAUX DE LA REVUE: 43, Foro Bonaparte, Milan (Italie).

Secrétaire Général: Doct. PAOLO BONETTI.

Prenumerotorowie Ruchu filozoficznego

nabywać mogą w Administracji (Lwów, Mikołaja 4) następujące publikacje:

- Balicki Z. Dr.**, Hedonizm jako punkt wyjścia etyki. Odb. z Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, 1901. M. 2.
- Błachowski Stefan**. Nastawienia i spostrzeżenia. Lwów, 1917. M. 7.
- Błachowski Stefan**. O wrażeniach położenia i ruchu. Odtwórcze wyobrażenia węchowe w stosunku do wzrokowych i słuchowych. Lwów, 1919. M. 4-20.
- Borowski Maryan**. O pojęciu konieczności. Warszawa, 1910. M. 7.
- Co to jest filozofia?** (Artykuły pióra H. Struvego, Ks. I. Radziszewskiego, M. Straszewskiego, W. M. Kozłowskiego, J. Kodisową, W. Heinricha). Warszawa, 1901. M. 15.
- Czeżowski Tadeusz**. Imiona i zdania. O zdaniach bez treści. Dwa odczyty. Odbitka z Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, 1919. M. 5.
- Czeżowski Tadeusz**. Zmienne i funkcyje. Odbitka z Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, 1919. M. 5.
- Dziesięciolecie Przeglądu Filozoficznego**. Spis autorów i szczegółowy indeks treści, zawartej w pierwszych 10 rocznikach. Warszawa, 1907. M. 5.
- Gomperz H. Dr.** Krytyka hedonizmu. Przełożył z upoważnienia autora A. Krasnowolski. Warszawa. M. 2.
- Gosiewski Wł.** Zarys teorii matematycznej monadologii. Odb. z Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, 1901. M. 1.
- Gumplowicz L. Prof. Dr.** Ibn Chaldun. Socyolog arabski XIV. wieku. Odb. z Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, 1899. M. 1.
- Helmholtz H. Dr.** Liczenie i mierzenie z punktu widzenia teoryi poznania. Przekład Prof. Dra L. Silbersteina. Warszawa. M. 2.
- Hume**. Badania dotyczące rozumu ludzkiego. Przekład J. Łukasiewicza i K. Twardowskiego. Wydanie drugie. Lwów, 1919. M. 7.
- Ochorowicz Julian Dr.** Metoda w etyce. Rozprawa nagrodzona na konkursie Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, 1906. M. 10.
- Przyczynowość**. Prace J. Łukasiewicza, Wł. M. Kozłowskiego, St. Kobyłeckiego i St. Bobińskiego, nadesłane na konkurs Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, 1906. M. 15.
- Ruskin J.** Etyka pyłków. 10 odczytów o zasadach krystalizacji. Przełożył W. Szukiewicz. Warszawa. M. 2-50.
- Schopenhauer A.** Rozprawa konkursowa o podstawie moralności. Przekład Z. Bassakówny. Warszawa. M. 4.
- Twardowski Kasimir Dr.** Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen. Wiedeń, 1894. M. 7.
- Twardowski Kazimierz**. Granice puryzmu. Odbitka z Ruchu filozoficznego. Lwów, 1913. M. 1.
- Twardowski Kazimierz**. O czynnościach i wytworach. Kilka uwag z pogranicza psychologii, gramatyki i logiki. Kraków, 1911. M. 4-20.
- Twardowski Kazimierz**. Psychologia bez przyrządów. Odbitka z Wiedzy i Postępu. Kraków, 1912. M. 1.
- Wyjaśnienie i opis**. Prace J. Kodisowej, Fr. Sękowskiego, A. Zieleńczyka, K. Sośnickiego, St. Bobińskiego, nadesłane na konkurs Przeglądu Filozoficznego. Warszawa, 1910. M. 15.

SPIS RZECZY: Wincenty Lutosławski: Kongres filozofów w Oxfordzie. — Sprawozdania: Biegański Wł. Podręcznik logiki ogólnej dla szkół średnich i samouków. Wydanie czwarte nanowo opracowane (Drka D. Gromska). — Folkierski Wł. Ze studyów nad XVIII. wiekiem: Estetyka Shaftesbury'ego. Diderot a Shaftesbury (Z. Łempicki). — Przegląd czasopism: Mind, 108.—114. — Revue philosophique de la France et de l'Étranger, XLV (1920). 7.—8. — Archiv für Geschichte der Philosophie, XXXI. 2. XXXII (1918/20). — Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, XII (1918/19). — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości wydawnicze. — Wykłady, odczyty, referaty. — Zjazdy. — Konkursy. — Wiadomości osobiste. — Nekrologia. — Ogłoszenia.
